

ISBN 978-9943-4483-2-2

9 789943 448322

F. Masharipov, M. Masharipova

**BITIRUV MALAKAVIY
ISHLARINI TAYYORLASH**

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA
MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI**

**AL-XORAZMIY NOMLI URGANCH DAVLAT
UNIVERSITETI**

F. Masharipov, M. Masharipova

**BITIRUV MALAKAVIY ISHLARINI
TAYYORLASH**

(Jismoniy madaniyat yo'nalishi bakalavlari uchun
uslubiy qo'llanma)

*Ushbu uslubiy qo'llanma Urganch davlat universiteti ilmiy-uslubiy
kengashining qaroriga asosan nashr etishga tavsiya etilgan.*

Urganch – 2014

UDK: 378.225(072)

KBK: 74.58

M34

F. Masharipov, M. Masharipova. Bitiruv malakaviy ishlarini tayyorlash. Uslubiy qoʻllanma. Masʼul muharrir **A. Sharipov.** OʻzR Oliy va oʻrta maxsus taʼlim vazirligi, al-Xorazmiy nomli Urganch davlat universiteti. Urganch, Urganch davlat universiteti noshirlik boʻlimi, 2015. 56 bet.

KBK 74.58ya73

Ushbu qoʻllanma jismoniy madaniyat yoʻnalishi bakalavrlarini ilmiy tadqiqotchilik faoliyatiga yoʻnaltirishga moʻljallangan bolib, unda bitiruv malakaviy ishlarini tayyorlash boʻyicha zamonaviy bilim va tajribalar umumlashtirilgan. Ilmiy faoliyat ishlarini olib borish masalalari batafsil koʻrib chiqilgan.

Qoʻllanma pedagogika oliy oʻquv yurtlarining jismoniy madaniyat yoʻnalishlari bakalavrlari va bitiruv malakaviy ishlarining ilmiy rahbarlari uchun moʻljallangan.

Masʼul muharrir

A. Sharipov, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent.

Taqrizchilar:

Oʻ. Matnazarov, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent,

V. Rahimov, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent.

ISBN: 978-9943-4483-2-2

© **UrDU noshirlik boʻlimi, 2015.**

© **F. Masharipov, M. Masharipova.**
Bitiruv malakaviy ishlarini tayyorlash.
Uslubiy qoʻllanma.

KIRISH

Sogʻlom fikrli, chuqur bilim, keng dunyoqarash va maʼnaviy jihatdan yuksak salohiyatga ega avlodni tarbiyalash masalasi davlatimiz siyosatining eng muhim ustuvor yoʻnalishlaridan biridir. Bugungi kunda har tomonlama yetuk, salohiyatli, maʼnan boy barkamol avlodni voyaga yetkazish ishlariga alohida eʼtibor qaratilmoqda.

Yoshlarni tarbiyalash va ularga zamonaviy bilim berishning sifatini oshirish hamda jamiyatimiz uchun barkamol shaxsni shakllantirish taʼlim tizimining eng asosiy maqsadlardan biri hisoblanadi.

Oliy taʼlim muassasalarida oʻquv-tarbiyaviy ishlari bilan bir qatorda, talabalarni ilmiy tadqiqot ishlariga jalb qilishni davr taqozo etmoqda. Hozirgi kunda oliy oʻquv yurtlarida professor-oʻqituvchilar rahbarligida koʻplab talaba va magistrlarımız ilmiy tadqiqot ishlari bilan shugʻullanmoqdalar. Taʼlim muassasalarida talabalarga ilmiy tadqiqot yoʻnalishlari boʻyicha aniq maqsad va vazifalarni ishlab chiqish, talabalarni tanlangan ilmiy tadqiqot yoʻnalishi boʻyicha taʼlim texnologiyalari asosida ilmiy ishlarini olib borishi zarur.

Bu borada kafedralarda profesor-oʻqituvchilar oʻquv-tarbiyaviy ishlari bilan bir qatorda, talabalarning bitiruv malakaviy ishlari va magistrlik dissertatsiyalariga rahbarlik ishlarini yuksak nazariy, ilmiy-uslubiy va kasbiy darajada oʻtkazishdan iborat. Shu maqsadda jismoniy madaniyat yoʻnalishi boʻyicha bitiruv malakaviy ishlarini tayyorlash yuzasidan uslubiy koʻrsatma va tavsiyalarni qamrab olgan ushbu qoʻllanma yaratildi.

Uslubiy qoʻllanmada ilmiy adabiyotlarni oʻrganish va tahlil qilish, tadqiqot vazifasi, uslublari va ularni tashkil etish, tadqiqot natijalari va ularning tahlil etish boʻyicha tavsiyalar bayon qilingan hamda bitiruv malakaviy ishini yozish, rasmiylashtirish va himoyaga tayyorlash yuzasidan amaliy maslahatlar berilgan.

I BOB. JISMONIY TARBIYA VA SPORT SOHASIDA ILMIY TADQIQOTLAR

1.1. Ilmiy tadqiqot olib borishning umumiy tavsifi

Ilmiy tadqiqot ishlari keng ijodiy faoliyat va tinimsiz mehnat demakdir. Bu yoʻlda tadqiqotchini juda koʻp xilma-xil qiyinchiliklar kutadi, ularni yengish uchun esa kuchli bardosh, qatʼiyat lozim. Boshlovchi tadqiqotchilar, odatda, oʻz ishlarini qanday tashkil etishni, uni qay yoʻsinda olib borishni bilmaydilar.

Har qanday ilmiy tadqiqot quyidagi asosiy, mantiqan oʻzaro bogʻliq bosqichlarga boʻlinishi mumkin:

– tadqiqot mavzusini tanlash. U, albatta, mazkur tadqiqotning obyekti sifatida tanlab olingan masalaning oʻrganilganlik darajasini aniqlashga, ilmiy ishlanmalarning muayyan usuliyatini qoʻllashning mavjud imkoniyatlariga qarab moʻljal olishga asoslanadi hamda tadqiqotning maqsad va vazifalarini oydinlashtirish bilan yakunlanadi;

– ish rejasini tuzish, xususan, tadqiqot usullarini oʻzlashtirish hamda uning asosiy bosqichlarini belgilashda oʻz aksini topadigan uzil-kesil qarordir;

– tadqiqot materiallarini yigʻish, toʻplash va ularga dastlabki ishlov berish, bu ish mazkur ilmiy tadqiqot oldida turgan vazifalarga va ularni hal etish uchun tanlangan usullarga muvofiq ravishda amalga oshiriladi;

– maʼlumotlarni tahlil qilish va umumlashtirish bajarilgan ishlarni jamlash hamda tadqiqot natijalari boʻyicha aniq xulosalar chiqarish bilan yakunlanadi;

Ilmiy tadqiqotning sanab oʻtilgan bosqichlari nafaqat oʻzaro bogʻliq, balki ularning biri ikkinchisiga singib, kirishib ham ketgan. Izlanish jarayonida tadqiqotchi muntazam ravishda bajargan ishlariga tuzatishlar, oʻzgartishlar kiritib turadi. Masalan, ish davomida yigʻilgan maʼlumotlarning sifatiy tavsifnomasi haqida yetarlicha aniq tasavvur paydo boʻlgach, tadqiqotning nomlanishi, maqsad va vazifalariga aniqlik kiritishga toʻgʻri keladi yoki tadqiqot materiallarini tahlil qilish hamda umumlashtirish chogʻida qoʻshimcha maʼlumotlar olish zarurati paydo boʻladi. Bularning barchasi tadqiqotchiga material yigʻish va toʻplash bilan bogʻliq keyingi ishlarga oʻz vaqtida oʻzgartishlar kiritish, demak, vaqt va mehnatni tejash imkonini beradi.

Ilmiy tadqiqotning muvaffaqiyati uning qanday tuzilganligi va tad-

qiqot uslublarini to'g'ri qo'yilganligida, shu bilan birga, izlanuvchining tanlangan mavzuga qanday munosabatda ekanligiga ham bog'liqdir. Ishga kirishar ekan, tadqiqotchi o'zida tanlab olingan mavzuga chuqur ilmiy qiziqish his etishi, bor vujudi bilan unga berilib, doimo u haqda o'y-lashi, o'z oldidagi tadqiqot masalalarini yechishning eng samarali yo'llarini izlashi lozim. Shuningdek, ilmiy izlanishlar olib borishga intilayotgan tadqiqotchining umumiy va maxsus tayyorgarligi tadqiqot hajmi hamda mavzuning mazmuniga muvofiq bo'lishi kerak.

Oliy ta'lim muassasida talabalar ilmiy faoliyati referat, kurs ishi, bitiruv malakaviy ishi va magistrlik dissertatsiyalari shaklida, bakalavriyat yo'nalishlari bo'yicha o'qishning to'rtinchi bosqichida tanlangan mavzu bo'yicha bitiruv malakaviy ishining himoyasi o'tkaziladi.

Talaba tanlangan mavzu bo'yicha maktab va maktabgacha bo'lgan ta'lim muassasalarida, kasb-hunar kollejlarida, BO'SM (bolalar va o's-mirlar sport maktabi)larda, shu bilan birga, ish beruvchi korxonalar va tashkilotlarning buyurtmasiga asosan, ilmiy tadqiqot ishlarini olib boradilar. Bu talabani kelgusida kasbiy faoliyati bo'yicha dars va darsdan tashqari o'quv mashg'ulotlarini olib borishda mashg'ulotlarga ilmiy nuqtayi nazardan yondashishida muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Ilmiy tadqiqotni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun talaba:

– birinchidan, mavzuning muhimligi, uni anglab olish zaruriyatini idrok etishi, vujudga keladigan savollarga javob berishga intilishi;

– ikkinchidan, umumiy tayyorgarlik tadqiqot uslublarini egallash darajasi;

– uchinchidan, tadqiqot dasturini ishlab chiqish mahorati, predmetni aniqlay bilish, masalaga oid adabiyotlar bilan ishlash, farazlarni ilgari surish, maqsadlarni qo'yish va amalga oshirish va tadqiqotchilik hisobotini rasmiylashtirishgacha bo'lgan hokazo ishlar.

1.2. Talabalar ilmiy tadqiqot ishlarining maqsad va vazifalari

Talabalarining ilmiy tadqiqotchilik faoliyati XXI asr fani muvaffaqiyatining garovidir. Qadimgi davrlardan to bugungi kungacha fan, umuman, jamiyatga va alohida har bir kishiga xizmat qiladi. Bugungi kunda bizni o'rab turgan jamiki narsalar – bu inson ilmiy faoliyatining amaliy shakllari hisoblanadigan texnologiyalar va ishlab chiqarish jarayoni orqali moddiy boyliklarda mujassam bo'lgan aqliy ish mahsuli.

Ilmiy ish boshqa har qanday ishdan o'zining maqsadi – yangi ilmiy bilimni olishi bilan farq qiladi. Ayni shu ish jarayonida voqelik haqidagi obyektiv bilimlar ishlab chiqiladi va bir tizimga solinadi. Biroq fanda qandaydir bir yangi ilmiy faktni aniqlash kamlik qiladi, unga fan pozit-siyasidan turib izoh berish, uning umumiy bilishga oid, nazariy yoki amaliy ahamiyatini ko'rsatish, shuningdek, ilgari ma'lum bo'lmagan yangi jarayonlar va hodisalarni oldindan ko'ra bilish talab etiladi.

Ilmiy ish bu, avvalo, qat'iy rejali faoliyatdir, garchi fanda tasodifiy kashfiyotlar qilinib tursa-da, lekin faqat rejali, zamonaviy vositalar bilan puxta qurollangan ilmiy tadqiqot tabiat va jamiyatdagi obyektiv qonuniyatlarni ochish va teran bilishga imkon beradi. Shundan keyin avvalboshdagi fikrning aniq maqsadni ko'zlab ishlanishini davom ettirish, oldindan mo'ljallangan tadqiqot sxemasini aniqlashtirish, o'zgartirish, unga qo'shimchalar qilish jarayoni kechadi.

Ilmiy tadqiqot – umumiy maqsadi quyidagi ehtiyojlarga javob beradigan nazariyani qurishdan iborat bo'lib, faktlarni tahlil etish, tasniflash va bir tizimga solish, real olamning aniq faktlarini talqin qilish va anglab olish, yangi natijalarni oldindan aytib berish va hodisalar rivojini bashorat qilish.

Talabalar ilmiy tadqiqot ishlaridan maqsad – ta'lim bo'yicha nazariy va amaliy bilimlarini mustahkamlash va kengaytirish, olingan bilimlarning amaliyotga tatbiq etish, ijodiy ishlash, kasbga doir dolzarb masalalarning ilmiy yoritish, zamonaviy ta'lim tizimida talabalarning mustaqil ishlashga tayyorgarligini ta'minlashdan iborat.

1.3. Tadqiqot mavzusini tanlash

Ilmiy mavzu – bu yechimini talab qiladigan murakkab vazifa bo'lib, mauyyan ilmiy yo'nalishga yoki ilmiy muammoga tegishli bo'lishi mumkin. To'g'ri tanlangan tadqiqot mavzusi butun bir ishning muvaffaqiyati hisoblanadi.

Ilmiy tadqiqot jarayoni mavzu tanlashdan boshlanadi, uning to'g'ri tanlanishi esa ko'p jihatdan keyingi ishlarning muvaffaqiyatini belgilaydi, shuning uchun ham tadqiqotning to'g'ri tanlangan mavzusi katta ahamiyatga ega bo'lib, o'ziga tadqiqotchi tomonidan ham, uning ilmiy rahbari tomonidan ham jiddiy e'tiborni talab etadi.

Bitiruv malakaviy ishlar mavzusi mutaxassis chiqaruvchi kafedra tomonidan belgilanadi va oliy ta'lim muassasasi ilmiy kengashi tomoni-

dan tasdiqlanadi hamda har o'quv yili boshida qayta ko'rib chiqiladi. Bitiruv malakaviy ishlari mavzulari kafedra professor-o'qituvchilari tomonidan har o'quv yili shakllantiriladi va talabalarga bitiruv malakaviy ishlarning mavzularini tanlash huquqi beriladi.

Mavzularni olimpiya zaxiralari kollejlari, bolalar va o'smirlar sport maktablari, umumiy o'rta ta'lim muassasalari va maktabgacha bo'lgan tarbiya muassasalari hamda boshqa korxonalar va tashkilotlar zaruriy asoslar bilan tadqiqot ishlari mavzularini taklif etishlari mumkin.

Bitiruv malakaviy ish mavzusi va rahbarini talabaga biriktirish mutaxassislik kafedraning taqdimnomasi bo'yicha OTM rektorining buyrug'i bilan tasdiqlanadi.

Bitiruv malakaviy ish rahbari, ishning mavzusiga muvofiq talabaga bitiruv malakaviy ishga tegishli materiallarni to'plash va ishni tayyorlash bo'yicha (tadqiqotni tashkil qilish va o'tkazishda) talabaga vazifalarni beradi va yaqindan yordamlashadi.

Jismoniy tarbiya va sport sohasidagi ilmiy ish mavzusi tadqiqotchining keyingi maqsadli faoliyati uchun istiqbolli bo'lishi, ilmiy tadqiqotlarga qo'yiladigan umumiy talablarga to'la javob berishi shart. Masalan, "Maktab o'quvchilari jismoniy tarbiyasi" mavzusi referat yoki kurs ishi uchun bo'lishi mumkin, lekin uning nomida muammo yo'q. Shuning uchun qandaydir aniq bir jihatni olgan ma'qul masalan, "Maktab o'quvchilarini kuch qobiliyatlarini rivojlantirish". Bunda muammo yaqqol ko'rinib turibdi, jumladan, maktab o'quvchilarini jismoniy tarbiya darslari jarayonlarida jismoniy qobiliyatlarini rivojlantirishni qanday amalga oshirish kerakligi ifodalanadi.

Ilmiy ish uchun undan ham aniqroq mavzuni tanlagan maqsadga muvofiqdir masalan, "5 – 6-sinf maktab o'quvchilarining jismoniy tarbiya darslarida tezkor-kuch qobiliyatlarini rivojlantirish uslubiyati". Aniqlangan mavzuga muvofiq ravishda aniq ravshan maqsad va vazifalar shakllantiriladi.

Ilmiy tadqiqot mavzusining istiqbolli ekanligini belgilaydigan yana asosiy mezonlar quyidagilardan iborat:

- a) uning dolzarbligi, ya'ni jismoniy tarbiya va sportning muayyan sohasidagi nazariy hamda amaliy ahamiyati;
- b) olinadigan ma'lumotlar, tadqiqot usuli va yo'nalishining yangiligi;
- d) murabbiylik va pedagoglik amaliyotining eng muhim ehtiyojlari bilan bevosita aloqadorligi;

e) sport fanining mazkur sohasiga oid muayyan ilmiy masalani hal etish maqsadiga yo'naltirilganlik;

f) mavjud sharoitda qo'yilgan ilmiy vazifalarni bajarish mumkinligi (rahbarlik qiluvchi va bajaruvchi xodimlarning yetarliligi, xodimlarning tayyorlanganlik darajasi, zarur moddiy-texnika bazasining mavjudligi).

Ilmiy tadqiqotning istiqbolli yo'nalishini to'g'ri belgilash va uning aniq mavzusini tanlab olishda ilmiy-texnik axborotlar katta ahamiyatga ega. Ular har qanday turdagi ilmiy-tadqiqot ishlarining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Har bir tadqiqotchi ishni tanlangan mavzuga doir o'zigacha qo'lga kiritilgan ma'lumotlarni to'plash va o'rganishdan boshlaydi, izlanishlarni o'zi erishgan natijalar to'g'risidagi u yoki bu ma'lumotlar bilan tugallaydi.

Ilmiy tadqiqot mavzusining istiqbolliligi mezonlarini aniqlash uchun tadqiqotchi quyidagi yo'nalishlar bo'yicha olib boriladigan ishning dastlabki tahlilini amalga oshirish kerak:

- mavzuning o'rganilganlik darajasini aniqlash;
- tadqiqotda qo'llanilishi mumkin bo'lgan usullarni belgilash;
- tadqiqotning maqsad va vazifalarini oydinlashtirish.

1.4. Bitiruv malakaviy ishni bajarishga rahbarlik qilish

Bitiruv malakaviy ishlarga rahbarlar ushbu oliy ta'lim muassasasi-ning professor va dotsentlari yoki o'qituvchilari, boshqa muassasa va korxonalarining yuqori malakali mutaxassislari safidan tayinlanishi mumkin.

Bitiruv malakaviy ish rahbari:

- vazifa beradi;
- bitiruv malakaviy ishning bajarilish jadvalini rejalashtiradi;
- asosiy adabiyotlar, ma'lumot va arxiv materiallarini hamda mavzu bo'yicha boshqa manbalarni tavsiya etadi;
 - talabalar bilan muntazam ravishda konsultatsiyalar o'tkazadi;
 - bitiruv malakaviy ishning bajarilish jarayonini nazorat etadi;
 - talaba bajargan bitiruv malakaviy ishning sifati va muallifligiga javob beradi, mavzularning qaytarilishiga yoki boshqa manbalardan aynan ko'chirilishiga yo'l qo'ymaydi.

Mutaxassis chiqaruvchi kafedra bitiruv malakaviy ishga qo'yiladigan talablar hajmini belgilagan holda, bitiruv malakaviy ishni bajarish

bo'yicha uslubiy qo'llanmalarni ishlab chiqadi va ular bilan talabalarni ta'minlaydi.

Kafedra mudiri bitiruv malakaviy ishning tayyorlik darajasini belgilaydi. Shu maqsadda kafedrada har bir bitiruvchi kesimida bitiruv malakaviy ishlarning bajarilish monitoringi tashkil etilib, uning bajarilish holati rahbarning haftalik hisobotlari asosida foizlarda aniqlab boriladi.

Bitiruv malakaviy ishlarni bajarish bosqichlarida belgilangan muddatlardan kechikish hollari aniqlanganda, ularni bartaraf etish bo'yicha tegishli choralar kafedra mudiri tomonidan belgilanadi.

1.5. Bitiruv malakaviy ishining tuzilishi va asosiy mazmuni

Ishning kirish qismida:

1. Ishning dolzarbligi.
2. Muammoning o'rganilganlik darajasi.
3. Ishning maqsadi.
4. Tadqiqot obyekti.
5. Tadqiqot predmeti.
6. Tadqiqotning ilmiy yangiligi.
7. Tadqiqotning nazariy ahamiyati.
8. Tadqiqotning amaliy ahamiyati.
9. Tadqiqotning farazi.
10. Bitiruv malakaviy ishining tuzilishi va hajmi.

Ishning dolzarbligi

Bitiruv malakaviy ishining kompozitsion tuzilishi nuqtayi nazardan olganda, mavzu dolzarbligining asoslanishi kirish qismining, taxminan, bir sahifasini egallashi va ushbu mavzuga nima uchun ayni hozir murojaat qilishning maqsadga muvofiqligi, ilmiy va amaliy zarurat nima iboratligi, tadqiqot predmeti haqidagi hozirgi ilmiy tasavvurlarning qanday holatda ekanligi izohlab berilishi kerak.

Mavzuning dolzarbligini asoslash tadqiqotni tayyorlashdagi juda mas'uliyatli bosqich hisoblanadi.

Dolzarblik – yangilik, jamiyat hayoti bilan bog'liqlik, etilgan ziddiyat.

Tadqiqot ishi mavzusining dolzarbligi – bu uning ijtimoiy nazariya va amaliyot uchun kerakli ekanligi bo'lib, fanda, ko'pincha, oldingi

nazariy tasavvurlar doirasiga yaqqol joylashmaydigan yangi faktlarning kashf qilinishi natijasida vujudga keladigan vaziyatning mavjudligi bilan belgilanadi.

Mavzuning dolzarbligini asoslash. Tadqiqot ishining kirish matni ikki nuqtayi nazardan bayon qilinadi. Ushbu mavzuga jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi ehtiyojlari yuzasidan murojaat qilishning dolzarbligi, ayni shu vaqtda, aynan shu mavzuga murojaat etishning sabablarini qisqacha yoritish, jamiyatning bugungi kundagi holatining mazkur mavzuni tadqiq qilishni g'oyat zarur qilib qo'ygan o'ziga xos xususiyatlarini tavsiflab berish.

Ushbu mavzuga fanning ichki ehtiyojlari yuzasidan murojaat qilishning dolzarbligi – nima uchun bu mavzuning ayni shu vaqtda bunchalik dolzarb bo'lib qolganligi, uning shu tarzda ochib berilishiga ilgari nima xalaqit qilganligini izohlash, unga murojaat qilishning fan rivojining dinamikasi, bu muammo bo'yicha yangi axborotlarning to'planib qolganligi, mavjud tadqiqotlarda uning yetarli darajada ishlab chiqilmaganligi, muammoni yangicha talqinda, tadqiqotning yangi uslublaridan foydalanib o'rganish zarurligi bilan bog'liq ekanligini ko'rsatish.

Mavzuning dolzarbligi. Zamonaviy ta'lim tizimida "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" va milliy modeliga mos ravishda olib borilayotgan islohotlar talaba yoshlarni dolzarb muammolariga bevosita aloqadordir. Ushbu konseptual hujjat talablariga, asosan, ta'lim muassasalari talaba yoshlarni salomatligini saqlash va mustahkamlash masalasiga doir zarur chora-tadbirlarni qabul qilmoqda. Ta'lim-tarbiya jarayonini sog'lomlashtirishga yo'naltirish va sog'lom turmush tarzi me'yorlarini hayotga tatbiq etish shartlari ta'minlanyapti. Ta'lim oluvchilarning tibbiy-gigiyenik madaniyatini oshirish, ularning, jismoniy tarbiya va sportdagi faolligini jadallashtirish, jismoniy taraqqiyoti va tayyorgarligini shakllantirish omillarining tashkiliy-uslubiy jihatlari takomillashib bormoqda.

Jismoniy tarbiya o'quv fani va pedagogik jarayonning tarkibiy qismi sifatida talaba yoshlarning umumiy va kasbiy ta'limida muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan bir qatorda, an'anaviy qonuniyatlarga hamda amaldagi tashkiliy-uslubiy dasturlarga asoslangan jismoniy tarbiyaning mavjud infrastrukturasi, talabalarda harakatga nisbatan ongli ehtiyoj tug'dirish va shaxsni har tomonlama shakllantirish nuqtai nazaridan ularni sog'lomlashtirish, ta'lim jarayonini tashkil qilish va tarbiyalash masalalarini to'la-to'kis hal etilishini ta'minlamaydi

Mazkur muammoning yechimi jismoniy tarbiya shakllariga oid maqsadli dasturlarni har bir talaba istak va ehtiyojlarini qondirishga yo'naltirish, ularni jismoniy taraqqiyoti va tayyorgarligini e'tiborga olgan holda, o'quv-mashg'ulot yuklamalarini tanlangan harakat faoliyatiga mos bo'lgan yo'nalishda qo'llash zaruriyati bilan bog'liqdir. Aynan har bir talabaga ta'lim muassasalarida joriy etilgan sport mashg'ulotlarini moslashtirish bo'yicha muayyan maqsad, vazifalar, vositalarni ishlab chiqish va shunga muvofiq integrallashtirilgan ta'lim-tarbiya va mashg'ulot majmualarini yaratish hamda amalga joriy etish darkor bo'ladi. Bunday tadbirlarni amalga oshirish faqat talabalarni tanlangan sport mashg'ulotlariga bo'lgan shaxsiy qiziqishlari va xohish-istaklarini uyg'otuvchi yangi ta'lim-mashg'ulot (trenirovka) texnologiyalarini joriy etish evaziga amalga oshirilishi mumkin. Ana shundagina talabalarning jismoniy potensialini oshirish, ularning kasbiy-amaliy jismoniy tayyorgarligini shakllantirish ta'minlanadi. Qayd etilgan muammolar va ularning hayotiy yechimi tanlangan bitiruv malakaviy ishi mavzusining dolzarbligini isbotlaydi.

Ilmiy muammo – bu ilmiy tadqiqotchilik ishi mavzusini belgilaydigan murakkab nazariy va amaliy vazifalar majmuyi. Tanlangan tadqiqot sohasida muammoning mavjudligi tadqiqot dolzarbligining zaruriy ko'rsatkichi hisoblanadi.

Muammo – bu bilish bilan bilmaslik o'rtasidagi o'ziga xos chegara. U oldingi bilim yetarli bo'lmagan, yangi bilim esa hozircha rivojlangan shaklga ega bo'lmagan holatda paydo bo'ladi. Muammo har doim odamlarning qandaydir samarali amaliy yoki nazariy harakatlarga ehtiyojlari haqidagi bilimlari bilan ularni amalga oshirish yo'llari va vositalarini bilmasligi o'rtasidagi ziddiyatdir.

Ilmiy muammo – bu bilishni rivojlantirish jarayonida obyektiv tarzda vujudga keladigan masala yoki yechimi amaliy yoki nazariy manfaat kasb etadigan masalalar majmuyi.

U ayni shu paytgacha erishilgan bilimlar darajasining yetarli emasligini idrok etish, qayd qilish bo'lib, bu yangi faktlar, aloqalar, qonunlarning, mavjud nazariyalardagi mantiqiy xatolarni aniqlash oqibati yoki amaliyotning olingan bilimlar doirasidan chetga chiqishni talab etadigan yangi ehtiyojlarining paydo bo'lishi oqibati hisoblanadi. Muammo tarmoq, tarmoqlararo, global bo'lishi mumkin. Har qanday tadqiqot ishinin boshlanishi muammoning topish va uni o'rganishdan boshlanadi.

Bu yerda ushbu muammoning turli jihatlari bilan shug'ullangan mamlakatdagi va chet ellardagi olimlarni sanab o'tish, yetarli darajada yoritilmagan masalalarni qayd qilish kerak. Muallif mavzuni yaxshi o'zlashtirganligi, ilmiy matnlar va bibliografik material bilan ishlash uslubini egallaganligini namoyish etishi, bundan oldingi tadqiqotchilar va zamondoshlarning bu muammo yechimiga qo'shgan hissasini to'g'ri baholay olishini tasdiqlashi lozim.

Muammoning o'rganilganlik darajasi. Jismoniy mashqlarni qo'llash usullari sport mashq uslublari masalalari ko'pgina tadqiqotchilar ishlarida va ilmiy adabiyotlarda o'z ifodasini topgan (R.Salomov 2005; F.A.Kerimov, M.N.Umarov, 2005; A.Abdullayev Sh.X.Xonkeldiyev, 2005; Y.M.Yunusova, 2007; K.Mahkamdjanov, R.Salamov, I.Ikramov, 2007; O.V.Goncharova, 2005).

Har bir harakat faoliyatlarga jismoniy tarbiya jarayonida, maxsus mashg'ulotlarda o'rgatish uchun o'qituvchi turli o'rgatish usullarini, yo'llarini bilishi kerak, o'quvchilar esa harakatlarga o'rganish usullariga ega bo'lishlari lozim.

Qanday qilib o'quvchilarga bilim berish, ko'nikma va malaka hosil qilish, ya'ni turli harakatlarga o'rgatish kerak. Bu o'qituvchining eng muhim vazifalaridan biridir. O'rgatish usullari turlituman bo'lib, ulardan kerakligini tanlab olish va unumli uni qo'llash, o'qituvchining pedagogik san'atiga bog'liq, shuning uchun o'rgatish samaradoligi o'qituvchining to'g'ri usullarni tanlash va ishlata bilishiga bog'liq. Bu metodlarni tanlashda vazifalar, tarbiyalashni ta'minlovchi o'rgatish xarakteri, o'quv materiallariga, ularning imkoniyatlari, mashg'ulot sharoitlari hisobga olinadi.

Sport mashg'ulotlari va jismoniy tarbiya darslarini tashkil etish yo'llari va shart-sharoitlari tadqiq etish muammosini o'rganilishi o'rgatish muamosiga yanada chuqurroq kirib borishga va bu muammoga ilmiy-amaliy jihatdan oydinlik kiritishga asos bo'la oladi.

Tadqiqot maqsadi – bu tadqiqotchi o'z ishini yakunlashda erishishni xohlagan pirovard natija.

Tadqiqotning maqsadi nazariy bilish yoki amaliy so'ngi natijagi yo'naltirilgan. Har qanday ilmiy tadqiqotning maqsadi muayyan muammoni yechishdir. Maqsad tadqiqotning yanada aniq maqsadlariga bo'linadi. Ular tadqiqotchi tomonidan yuzaga kelgan muammoni nazariy jihatdan tahlil qilish, hamda uning amaldagi yechilishi holatiga berilgan baho asosida qo'yiladi. Bu bitiruv malakaviy ishining strategiyasi va

taktikasidir. Bitiruv malakaviy ishining maqsadini ifodalashda shuni nazarda tutish kerakki, ishning uchinchi bobining nomi va mazmuni maqsadni ochib berishi lozim. Vazifalarning sanab o‘tilishi implitsit ravishda butun ish matnining rejasi va ichki mantiqini beradi.

Ishning maqsadi tadqiqot muammosiga qat’iyan mos kelishi shart.

Ishning maqsadi. Sport mashg‘ulotlari jarayonida o‘rgatish uslublaridan samarali foydalanish orqali yuqori natijalarga erishishdan iborat.

Tadqiqot obyekti – bu muammoli vaziyatni yuzaga keltiradigan muayyan jarayon yoki hodisa, bu muammoning o‘ziga xosligi, tadqiqotchilik faoliyatiga yo‘naltirilgan narsa. Real olamning izlanuvchi tadqiqot uchun tanlagan sohasi tadqiqot obyekti deb ataladi.

Tadqiqot obyekti – maktabda darsdan tashqari mashg‘ulotlar jarayoni.

Tadqiqot predmeti – obektning aniq bir qismi bo‘lib, uning ichida izlanish olib boriladi. Tadqiqot predmeti bu izlanuvchi tadqiqot obyektiga qarash uchun asos qilib oladigan nuqtai nazardir.

Tadqiqot obyekti va predmeti o‘zaro bir-biri bilan umumiy va xususiy sifatida o‘zaro nisbatda bo‘ladi. Obyektda uning tadqiqot predmeti bo‘lib xizmat qiladigan qismi ajratib ko‘rsatiladi. Bitiruv malakaviy ishining asosiy e‘tibori ayni shu narsaga qaratiladi, aynan tadqiqot predmeti bitiruv malakaviy ishining titul varag‘ida sarlavha sifatida ifodalangan mavzuyini belgilaydi.

Tadqiqot predmeti – jismoniy tarbiya darslarida o‘quvchilarning jismoniy tayyorgarliklarining rivojlantirish uslubiyati hamda uni tashkil qilish va amalga oshirish shakllari.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi – bu tadqiqot jarayonida asosiy xulosa sifatida olingan, to‘g‘ri qo‘yilgan masaladan va tadqiq etilgan zaruriy va etarli holatlardan mantiqan kelib chiqadigan fikrni qisqacha bayon qilish. Bu aniqlangan yangi fakt, qo‘yilgan masalaning asosli echimi, ilmiy muomalaga yangi ma‘lumotlarning olib kirilishi, ma‘lum faktning yangi sharoit uchun isbotlanishi demakdir. Yangilikni olingan natijani ma‘lum faktlar bilan solishtirish orqali ko‘rsatish mumkin.

Bu yerda tadqiqot jarayonida asosiy xulosa sifatida olingan, to‘g‘ri qo‘yilgan masaladan va bu masalaga javob beradigan tadqiq etilgan zaruriy va yetarli holatlardan mantiqan kelib chiqadigan fikrlar qisqacha bayon qilinadi. Bu aniqlangan yangi fakt, qo‘yilgan vazifaning asosli yechimi, yangi ma‘lumotlarning ilmiy muomalaga olib kirilishi, ma‘lum

faktning yangicha sharoitlar uchun tasdiqlashi bo'lishi mumkin. Yangilikni olingan natijani ma'lum bo'lgan natijalar bilan solishtirish orqali ko'rgazmali tarzda ko'rsatish ham mumkin.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi:

– maktabda darsdan tashqari sport mashg'ulotlarida samarali o'rgatish uslublarni aniqlanganligida;

– mashg'ulotlarda samarali o'rgatish uslublarni ilmiy tadqiqotlar asosida aniqlanganligidi.

Tadqiqotning nazariy ahamiyati. Tadqiqot asosiy natijalarining ilmiy maqolalar, ilmiy-amaliy konfrensiyalarda e'lon qilinishi va tadqiqot natijalarining amaliyotga tatbiq etilishi haqidagi hujjatlar mavjudligidan iborat.

Tadqiqotning nazariy ahamiyati. Maktabda darsdan tashqari mashg'ulotlarni tashkil qilish va shug'ullanuvchilarning tayyorgarliklarini rivojlantirishga doir o'rgatish uslublarni amaliyotda qo'llash va joriy etishdan iborat.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati. Ilmiy ishning amaliy ahamiyati ko'p jihatdan izlanuvchi bajaradigan tadqiqot xarakteri bilan belgilanadi, jumladan nazariy va metodologik tusdagi ilmiy ishlar uslubiy yoki amaliy tusdagi ilmiy ishlarga nisbatan ko'proq bevosita amaliy ahamiyatga ega bo'ladi.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati. Sport mashg'ulotlari jarayonida shug'ullanuvchilarning sport mashg'ulotlariga bo'lgan qiziqishlarini kuchaytirishga va tayyorgarlik darajasini oshirishga qaratilgan.

Faraz (gipoteza qadimgi grek tilidan – asos, taxmin) – oldindan o'rganilgan faktlar, hodisalar, jarayonlarning muayyan majmuiga asoslangan, ularni izohlash uchun ilgari suriladigan va tasdiqlanishi yoki inkor etilishi lozim bo'ladigan nazariy taxmin.

Tadqiqot farazi – bu bevosita kuzatilayotgan hodisa, o'rganilayotgan hodisaning tuzilishi yoki uning tarkibiy qismlari o'rtasidagi aloqalar xususiyati haqidagi ilmiy asoslangan taxmindir. Farazlar mavjud faktlar asosida ishlab chiqiladi.

Tadqiqotning farazi. Maktabda darsdan tashqari sport mashg'ulotlari jarayonida o'rgatishning samarali uslublarini qo'llab, mashg'ulot olib borilganda yuqori natijalarga erishiladi.

Bitiruv malakaviy ishining tuzilishi va hajmi. Bitiruv malakaviy ishning tuzilishi va hajmida, ishning kirish qismi to'g'risidagi ma'lumot, ishning bob va mavzulari, xulosa va amaliy tavsiyalar, adabiyotlar ro'y-

xati to'g'risidagi ma'lumotlar bayon qilinadi. Shu bilan birga, ish necha sahifadan iboratligi, nechta jadval, rasm, adabiyotlar va internet ma'lumotlari haqidagi ma'lumotlar keltiriladi.

Bitiruv malakaviy ishining tuzilishi va hajmi. Ish kirish, uchta bob, xulosalar, amaliy tavsiyalar, adabiyotlar ro'yxatidan iborat. Ish 60 betdan iborat matnda bayon qilingan, 7 ta jadval va 7 ta rasm bilan yoritilgan. Adabiyotlar ro'yxati 27 ta manbani o'z ichiga oladi, shulardan 7 tasi internet saytlari.

1.6. Ilmiy adabiyotlar bilan ishlash va ularning tahlili

Adabiyotlarning o'rganish bilim olish, ilmiy dunyoqarashingizni yanada kengaytirish niyatida matndan ta'lim mavzusi, o'zingizni qiziqtiradigan ilmiy qiziqishlar va tadqiqotlar mavzulari bo'yicha zarur axborotlarni olish maqsadida ilmiy adabiyotlar – jurnallar, ilmiy asarlar va maqolalar to'plamlari, kitoblarni mutolaa qilishdir.

Mutolaa – bu nutqiy faoliyatning murakkab turi bo'lib, sof texnik jihati – mutolaa qilish va tez o'qish malakalarini orttirish va ijodiy jihati – matndan zarur axborotlarni olishdan iborat.

Matn bilan tanishib chiqish va o'rganishdan oldin, odatda, kitobga ko'z yugurtirib chiqiladi. Kitobning mazmuni, boblar yoki paragraflar nomlari, asar muallifi bilan tanishib olish uchun shunday qilinadi. Bunda kitobning titul varag'i, mundariyasi, annotatsiya, matndagi ayrim parchalar va alohida gaplar bilan tanishib olinadi. Ana shu axborotning o'zi ushbu manbaning qanchalik zarur bo'lishini belgilashga yordam beradi.

O'rganish uchun o'quvchi tomonidan adabiyotni diqqat bilan, ayrim joylari ustida biroz to'xtalib va axborotlarni mushohadadan o'tkazib o'qiladi. O'rganish uchun mutolaa matndagi asosiy mazmuni, uning maqsadini o'zlashtirish, dalillar mantiqini anglab olish, oldingizga qo'ygan savollarga javob topishga qaratiladi.

Mutolaaning bu turi materialni o'rganishda uni kichik mavzular, boblar, qismlar bo'yicha izchil o'qib chiqishni talab qiladi, matn haqida o'z fikringizni hosil qilishga undaydi, axborotlarni tanqidiy nuqtayi nazardan idrok etish malakasini shakllantiradi.

Adabiyotni o'rganishda mutolaa juda jiddiy va sermulohazali bo'lishi kerak. Ilmiy adabiyotlarni mutolaa qilishda o'qib chiqilgan matnni tahlil etish kerak, notanish atamalar va tushunchalar ma'nosini bilib olish, o'zingizga ahamiyatli bo'lgan savollarga javob izlash zarur, kerak-

li axborotlarga belgilar qo'yish lozim. Ilmiy ishingizda asqotadigan joylarini zarur fikrlar, faktlar, raqamlar, har xil nuqtayi nazarlarni ko'chirib olish lozim. O'qib chiqqandan keyin olingan axborotlarni ularga tanqidiy nuqtai nazardan, tadqiqotingiz uchun ahamiyatini hisobga olib yondashish lozim.

1.7. Yig'ilgan ma'lumotlarni tahlil qilish va umumlashtirish

O'rganilayotgan obyekt to'g'risidagi materiallarni yig'ish va to'plash har qanday tadqiqotning markaziy qismini tashkil etsa, yig'ilgan ma'lumotlarni tahlil qilib, umumlashtirish ilmiy ijodning eng mas'uliyatli bosqichi sanaladi. Aynan shu bosqichda tadqiqotchi o'rganilayotgan masalani chuqur, har tomonlama qamrab olishi, to'plangan ma'lumotlarga to'g'ri, ilmiy jihatdan asoslangan baho berishi, o'z mulohazalarining to'g'riligiga ishonchli dalillar keltira bilishi lozim.

Yig'ilgan ma'lumotlarni, avval, tadqiqotning maqsad va vazifalaridan kelib chiqib, zarur tartibda guruhlarga ajratib olish maqsadga muvofiqdir. Bunday guruhlashtirish turli belgilarga ko'ra amalga oshirilishi mumkin. Ba'zan taqsimlash sportchilarning yoshi, jinsi, tayyorgarlik darajasiga (yangi shug'ullanuvchilar, razryad egalari, sport ustalari va xalqaro toifadagi sport ustalari) qarab, boshqa holda o'quv-mashq hamda musobaqa yuklamalari ta'siri ostida organizmning funksional harakatlaridagi u yoki bu o'zgarishning yuzaga kelishi darajasi (masalan, kurashda – "texnikachilar", "tezkorlar", "kuchlilar"), uchinchi holda bajarilgan biomexanik, fiziologik, ruhiy tadqiqotlarning natijalari asosida, to'rtinchi holda o'rganilayotgan harakat faoliyatining yuzaga kelish yoki shakllanish muddatiga qarab bajariladi.

Yig'ilgan materiallarni tahlil qilishning eng muhim vazifasi ilmiy tadqiqotning ilgari barcha boqichlarida qo'lga kiritilgan axborotga tanqidiy baho berishdan iboratdir. Bunday tanqidiy baho adabiyotlar mutolaasi asosida to'plangan ma'lumotlarga nisbatan qanchalik zarur bo'lsa, muallifning o'z tadqiqotlari natijasida olgan ma'lumotlariga nisbatan ham shunchalik zarur. Bunda ma'lumotlarning ishonchligi va tipikligi darajasini aniqlashga alohida e'tibor qaratiladi. Tadqiqotchi yig'ilgan ilmiy ma'lumotga usuliy yoki texnik tomondan yo'l qo'yilgan xatoliklar ta'sir ko'rsatganligiga ishonch hosil qilmog'i kerak.

Tadqiqot materiallari muayyan maqsad asosida guruhlarga taqsimlab olingach, ularni tahlil qilish va umumlashtirish jarayonining muhim

unsuri – olingan ma'lumotlarni taqqoslash hisoblanadi. Bundan maqsad – ularning o'xshash va farqli jihatlarini, mazkur tadqiqotning maqsad va vazifalariga qanchalik muvofiqligini, xususan, ishchi farazlarning mohiyatini tashkil etuvchi nazariy hukmlar hamda qarashlar tizimiga mosligini ochib berish.

To'plangan ma'lumotlarni tahlil etish va umumlashtirish, tanqidiy baholash, taqqoslash hamda bog'liq jihatlarini aniqlash natijasida tadqiq etilayotgan hodisalarning o'xshash tomonlari, qonuniyatlari yuzaga chiqadi. Bu erda ishlab chiqilayotgan masala bo'yicha muallif tomonidan o'rganilgan barcha adabiy manbalar tahlil qilinadi. Bunda maxsus adabiyotlardan tashqari foydalanilgan turli bilim sohalariga taalluqli adabiyotlar tahlil qilinadi. Adabiyotlardan olingan ma'lumotlarga qarab, o'rganilayotgan masala qay ahvolda ekanligi, shuningdek, mazkur masalaning hozirgi zamon amaliyotidagi o'rni va holati ko'rib chiqiladi.

Bundan tashqari, bu bobda yetakchi mutaxassislarning tajribalaridan olingan ma'lumotlar, ularning fikr-mulohazalari va hokazolar keltiriladi.

Tadqiqotning yakunigacha xulosa qismiga zamin hozirlaydigan, ilmiy umumlashmalarning mag'zini tashkil etadigan narsa xuddi shuning o'zidir. Ilgari bayon etilgan ma'lumotlardan mantiqan kelib chiqadigan bu xulosalar tadqiqotchining taxminlari va taassurotlariga emas, aniq faktlarga, isbotlangan ma'lumotlarga asoslanmog'i lozim.

Bolalar va o'smir yoshlarning sport mahoratini o'sishi ko'p jihatdan turli hajmdagi va xarakterdagi trenirovka mashqlarining oqilona nisbati bilan aniqlanadi. Trenirovka yuklamalari tizimining asosiy pedagogik qoidalaridan biri – ularning kattaligi va uyg'unligi tayyorgarlikning barcha bosqichlarida ta'sir sur'ati tiklanish sur'atiga mos bo'lishi, ya'ni yosh sportchi organizmini salbiy ta'siridan xalos etish lozim.

B.F.Lomov (1996), quyidagi fikrlarni bildiradi, insonning ishga layoqatligining oqilona oralig'i uchun asosiy xarakterli belgilaridan quyidagilar o'smirlar sporti uchun muhimdir:

– ishlayotgan tizimning funksiyalarni yuqori darajada namoyon bo'lishi;

– uzoq vaqt tizimning ishga layoqatligini ta'minlash;

– funksiyaning namoyon bo'lish turg'unligi, ya'ni tizim ishi natijalarining eng kam o'zgaruvchanligi;

– tizimning tashqi ta'sirga mos ta'sirchanligi.

Keltirilgan omillardan, yosh sportchilarning oqilona ishga layoqat

holatiga erishish uchun ko'p yillik tayyorlovda trenirovka yuklamalari-ning tuzish strategiyasi muhim ahamiyat kasb etadi.

L.P.Matveyevning (1991) fikricha, trenirovka yuklamalari tuzilmasi tushunchasi, trenirovka yuklamalari parametrlarini birlashishining nisbatan turg'un tartibini, ularning mantiqiy nisbatini va o'zaro aloqasini ifodalaydi. Bolalar va o'smirlarning yosh qonuniyatlari bilan bog'liq bo'lgan trenirovka yuklamalari tuzilmasining xususiyatlarini ochib beradigan maxsus ishlar juda kam (Y.G.Travin, 1975; V.G.Polovets, G.M. Panov, 1977, Y.N.Vavilov, 1980; B.F.Drabkin, B.M.Vasilkovskiy, 1984; M.Y.Nabatnikova, 1990). Shuning uchun, trenirovka yuklamalari tuzilmasini yakuniy holda ifodalashning imkoniyati yo'q.

Yosh sportchilarning imkoniyatlarini amalga oshirish samaradorligiga erishish ularning har tomonlama tayyorgarliklariga asoslangan bo'lishi lozim, shuning uchun trenirovka yuklamalari bir yo'nalishli va tor ixtisoslikda bo'lmasligi lozim. Shunday qilib, sport trenirovkasi trener va sportchi faoliyatining natijalarini belgilaydigan o'ziga xos spetsifik qonuniyatlarga ega ekan. Faqat ana shu qonuniyatlarni bilib olgandagina hamda ulardan ta'lim va tarbiyaning umumiy tamoyillari, spot taraqqiyotining umumiy tamoyillari bilan birgalikda foydalanilgandagina, sport taraqqiyotining cho'qqilari sari ishonch bilan borish mumkin.

V.N.Platonovning (1986), fikricha, umumiy jismoniy tayyorgarlik tushunchasi bu sportchining harakat sifatlarini har tomonlama rivojlanganlik darajasini anglatadi. V.A.Titarning (1991), fikriga ko'ra, voleybolchilar uchun jismoniy sifatlar ichida eng e'tiborlisi sakrash chidamkorligi bo'lib u faqat umumiy chidamkorlik negizida rivojlanadi.

L.P.Matveyevning fikricha (1991), trenirovka yuklamalari tuzilmasi tushunchasi, trenirovka yuklamalari parametrlarini birlashishining nisbatan turg'un tartibini, ularning mantiqiy nisbatini va o'zaro aloqasini ifodalaydi. Tayyorgarlikning har bir tomoni u yoki bu darajada sportchida asosiy jismoniy sifatlar: tezkorlik, kuch, chidamlilik, egiluvchanlik, tezkorkuch qobiliyatlari, shuningdek, koordinatsiyaning rivojlanish darajasi bilan belgilanadi (19, 27, 32, 46). Har bir yoshda jismoniy sifatlarining rivojlanish darajasi har xil sport turlari vakillarida bir-biridan farq qiladi (16, 22). Shuning uchun yosh sportchilarning ko'p yillik tayyorgarligini boshlang'ich bosqichida yuklamalarni rejalashtirishda umumiy va maxsus tayyorgarlikning vositalari, hamda turli yo'nalishdagi mashqlarning miqdori asosiy hisoblanadi. Shu tarzda mavzu bo'yicha o'rganilgan adabiyotlar tahlil qilinadi va bayon qilinib umumlashtiriladi.

II BOB. TADQIQOT VAZIFASI, USLUBLARI VA ULARNI TASHKIL ETISH

2.1. Tadqiqot vazifalari va uslublarini belgilash

Adabiyotlarning dastlabki tahlili tadqiqotchiga mavzusi bilan bog'liq vazifalarni belgilab olish imkonini beradi.

Tadqiqotning vazifalari quyidagilardan iborat bo'lishi mumkin:

– umumiy muammoga kiruvchi muayyan nazariy masalalarni hal etish;

– mazkur muammoni hal etish amaliyotini ilmiy tajriba asosida o'rganish, uning tipik holatlarini, nuqsonlarini, murakkabliklarini, ularning sabablarini, shuningdek, ilg'or tajriba belgilarini ochib berish;

– qo'yilgan vazifani yechish uchun zarur choralar tizimini asoslash;

– taklif etilgan choralar tizimini uning optimallik mezonlariga muvofiqli nuqtai nazaridan ilmiy tajriba asosida tekshirish;

– tadqiqot natijalaridan amaliyotda foydalanish uchun usuliy tavsiyanomalarni ishlab chiqish.

Tadqiqotning vazifalari o'z ahamiyatiga ko'ra, o'zaro mutanosib bo'lishi kerak.

Juda yirik yoki birmuncha xususiy, ba'zan, hatto avvalgi vazifaning unsuri bo'lgan vazifalarning yonma-yon joylashib qolishidek tez-tez uchrab turadigan holatga yo'l qo'ymaslik kerak.

Har qanday tadqiqotga qo'yiladigan zaruriy talab – tadqiqot mavzusi nomlanishining, shuningdek, obykti, predmeti, muammolari, maqsad va vazifalarining uning tuzilishiga mantiqiy muvofiqligidir. O'rtga tashlangan vazifalar yig'indisi tadqiqot maqsadini yaxlit holda aks ettiradi. Ishning maqsadi tadqiqot muammosiga qat'iy mos kelishi shart. Mantiq buzilgan joyda tadqiqotning tartibiga ham putur etadi, bu esa vazifalarni to'liq hal qilishga imkon bermaydi.

Tadqiqot vazifalari – bu ilgari surilgan farazga muvofiq maqsadga erishish uchun yo'llar va vositalarning tanlanishi.

Vazifalarni maqsadga erishish uchun qilinishi zarur bo'lgan narsaning tasdiqlanishi shaklida ifodalash eng ma'qul variantidir.

Vazifalarning qo'yilishi – tadqiqot maqsadining kichik maqsadlarga bo'linishiga asoslanadi. Vazifalarning sanab o'tilishi unchalik murakkab bo'lmagan vazifalardan eng murakkab, ko'proq mehnat talab qiladi-

gan vazifalarga tomon yurish tamoyili bo'yicha quriladi, ularning soni esa tadqiqotning teranligi bilan belgilanadi.

Vazifalarni juda sinchiklab ifodalash zarur, chunki keyinchalik ular yechimlarining bayoni boblar mazmunini tashkil etadi. Boblar sarlavhalari ayni shu vazifalar ifodalaridan hosil bo'ladi.

Ilmiy tadqiqotning tipik vazifalari:

- tadqiq qilinayotgan hodisani bayon qilish;
- sabablar va shartlarni aniqlash;
- sabablarni izohlash;
- tadqiq qilinayotgan hodisalarning tasnifini qurish;
- qonuniyatni aniqlash va asoslash;
- mazmunni tushunish va izohlash;
- aniqlangan, bayon qilingan va izohlangan hodisa uchun nom berish (ya'ni yangi atamani ilmiy muomalaga kiritish).

Tadqiqot vazifalari – bu ilgari surilgan farazga muvofiq maqsadga erishish uchun yo'llar va vositalarning tanlanishi.

Tadqiqotning vazifalari o'z ahamiyatiga ko'ra o'zaro mutanosib bo'lishi kerak. Vazifalarning sanab o'tilishi unchalik murakkab bo'lmagan vazifalardan eng murakkab, ko'proq mehnat talab qiladigan vazifalarga tomon yurish tamoyili bo'yicha quriladi, ularning soni esa tadqiqotning teranligi bilan belgilanadi.

Vazifalarni juda sinchiklab ifodalash zarur, chunki keyinchalik ular yechimlarining bayoni boblar mazmunini tashkil etadi. Boblar sarlavhalari ayni shu vazifalar ifodalaridan hosil bo'ladi.

Tadqiqot vazifalari:

- voleybolchi talabalarning texnik tayyorgarlik darajalarini o'rganish;
- shug'ullanuvchichilarning texnik tayyorgarligini rivojlantirishda tanlab olingan mashqlar samaradorligini aniqlash;
- o'yinga kiritilgan to'pni qabul qilish samaradorligini oshirish uslublarini ilmiy asoslashdan iborat.

2.2. Tadqiqotning vosita va uslublari

Sport fani taraqqiyotida tadqiqotning vosita va usullari katta ahamiyatga ega. Sport fanida bilishga doir eng katta qiyinchiliklarni tugatdiruvchi omil, bir tomondan, tadqiqot vositalarining etishmasligi bo'lsa, ikkinchi tomondan, jismoniy tarbiya va sport sohasida pedagogik hodi-

salarni o'lash yo'llari va usullarining ishlab chiqilmaganligidir.

Texnik vositalar deganda ovoz yozish, kino, videoapparatlari, turli refleksometr, dinamometrlar, o'qitish hamda nazorat funksiyalarini bajaruvchi boshqa o'lash uskunalari tushuniladi. Biroq bularning hammasi yordamchi asboblardir.

Sport fani uchun bilish faoliyatida trener qo'llaydigan umumiy yo'l va usullar, ayniqsa, muhimdir. Bunda tadqiq etilayotgan muammo bo'yicha bilish usullarining aynan bir xil bo'lish talabi jiddiy ahamiyatga ega.

Tadqiqotchi oldida turgan vazifalarning muvaffaqiyatli hal etilishi tadqiqot usullarining to'g'ri tanlanishiga bog'liq. Akademik I.P.Pavlov ham o'z ilmiy ishlarida tadqiqotning butun jiddiyligi usulga, harakat yo'lga bog'liqligini ta'kidlagan edi. Hamma gap yaxshi usulda. Uni qo'llagan kishi u qadar iste'dodli bo'lmasa-da, ko'p narsaga erishishi mumkin. Usul yomon bo'lsa, hatto dahol olim ham behuda ishlagan bo'ladi, qimmatli, aniq ma'lumotlar ololmaydi. Ilmiy tadqiqot uslubi bu muayyan bilish maqsadini hisobga olgan holda ma'lum bilish vazifalarini hal etishga qaratilgan aqliy va amaliy tartib-qoidalar tizimidir.

Demak, fanda tadqiqot usulining ahamiyati shu darajadaki, tadqiqot natijalari, boshqacha aytganda, fanning taraqqiyoti, yutuqlari bevosita unga bog'liqdir. Tadqiqotchi obyektiv jihatdan to'g'ri xulosalarni faqat aniq tanlangan usul (usullar) yordamida chiqarishi mumkin. Shuning uchun u obyektiv borliqni bilishning ilg'or usullarini egallab olishi zarur. Usul ilm-fanni olg'a siljituvchi kuch, uning taraqqiyoti omilidir. Eng mukammal, aniq usullar fanni yangi ma'lumotlar, qoidalar, xulosalar bilan boyitadi. Ammo usul har qancha yaxshi bo'lmasin, u o'z-o'zidan tadqiqotning muvaffaqiyatini to'la belgilay olmaydi. To'g'ri usulni tanlashgina emas, uni to'liq egallab olish hamda qo'llashda tajriba orttirish ham juda muhim, Shuning uchun ilmiy tadqiqotning eng mas'uliyatli bosqichi uning maqsadlariga mos usullarni aniqlab, chuqur o'zlashtirib olish hisoblanadi.

Ilmiy tadqiqot va uning natijalari, jumladan, dissertatsiya ishlari sifatiga baho berishda ularning usuliy jihatlariga, eng avvalo, qo'llangan usullarning tadqiqot maqsadlariga muvofiqqligiga, ayni paytda, texnika taraqqiyotining hozirgi zamon darajasiga qanchalik mosligiga katta e'tibor berilishining sababi ham shunda.

Ilmiy bilishning xilma-xil usullarini quyidagicha guruhlash qabul qilingan:

- 1) tajribaviy-empirik darajadagi usullar;
- 2) nazariy darajadagi usullar;
- 3) metanazariy darajadagi usullar.

Tajribaviy-empirik darajadagi usullar urganilayotgan muammoga doir faktlarni to'plash, shuningdek, olingan ma'lumotlarni tekshirish va aniqlashtirish bosqichlarida keng qo'llaniladi. Nazariy hamda metanazariy darajadagi usullardan faktlarning mag'zini chaqish va nazariyani shakllantirish bosqichlarida foydalaniladi.

Odatda, pedagogik tadqiqotlarda birinchi va ikkinchi guruh usullari ko'proq qo'llaniladi.

Tajribaviy – empirik darajadagi usullarga: kuzatish, so'rovnoma asosida ishlash, suhbatlashish, mashg'ulot va musobaqa faoliyatini o'rganish, sportchi tayyorgarligini har jihatdan testlash, turli ilmiy tajribalar o'tkazish kiradi.

Tajribaviy – empirik darajadagi usullar tadqiqotchiga pedagogik jarayonlarning kechishidagi obyektiv hodisalarni ilg'ashda yordam berib, unga ishonchli faktlarni taqdim etadi. O'rganilayotgan obyektning keng ko'lamda, chuqur bilish faqatgina shunday "oshkor etuvchi" usullar yig'indisidan foydalangandagina mumkin bo'ladi. Ular yordamida faktlarni to'plash va har tomonlama tekshiruvdan o'tkazish jarayoni ro'y beradi. Ammo faktlar bir tizimga solinganda, ular orasidagi tasodifiy bo'lmagan bog'lanishlar ochib berilganda, sabab va oqibatlar aniqlanganda va faqat shu holdagina ilmiy qimmatga ega bo'ladi. Shunday ham bo'ladi, tadqiqotchi yiqqan ko'pdan ko'p faktlar orqasida muallifning usuliyat borasidagi cheklanganligi va oqibati yashirinib yotadi.

Haqiqatni yuzaga chiqarish uchun faktlarni yig'ishning o'zi (faktlarning jiddiyliги qoidasiga to'la rioya qilingan holda) yetarli emas, ularning nazariy jihatdan to'g'ri ishlov berish ham talab etiladi. Ularning, dastlab, tizimga solinishi hamda tahlil etilishi kuzatishlar, suhbatlar, ilmiy tajribalar jarayonida o'tkaziladi, zero, bu usullar pedagogik hodisalarni hissiy o'zlashtirish jarayonlarinigina emas, faktlarga saralash hamda tasniflash, qabul qilingan bilimlarning mag'zini chaqib, xotiraga muhrlash amalga oshiriladigan fikrlash muolajalarini ham o'z ichiga oladi.

Nazariy darajadagi usullar. Jismoniy tarbiya nazariyasi ishonchli ilmiy faktlar yig'indisidan iborat emas. Faktlar zarur, chunki faktlarni keltirish orqali o'rganilayotgan hodisaning muayyan jihatlari qayd etiladi. Ammo faktlar (ya'ni tekshirilayotgan pedagogik voqelikni kuzatish natijalari, asboblarning ko'rsatmalari, ilmiy tajribalarning ma'lumotlari,

bayonnomalari) ilmiy nazariyaga uning muayyan qoidalari isboti sifatida kiritilishi uchun ular saralanib tasniflanishi, tahlil etilishi, umumlashtirilishi lozim. Faqat shu yo‘l bilan hodisalarning sabablarini yoki ulardan kelib chiqadigan oqibatlarni bilish, obyektiv, tasodifiy bo‘lmagan bog‘lanishlarni tushunish mumkin.

Nazariy darajaga etgan ilmiy fikrlash empirik bayon etishdan ozod bo‘lib, nazariy umumlashmalarni yaratadi. Bilimlarning o‘rganilayotgan hodisalarga nazariy munosabatini shakllantiruvchi yangi nazariy mazmuni empirik ustqurmaga aylanib, ilmiy bilimlarning yangi qatlamini hosil qiladi.

Tadqiqotchi faktlarni kashf etib, qayd qilar ekan, shu zahoti ularning mag‘zini chaqadi. Demak, xulosa qilish mumkinki, bilishning empirik va nazariy darajalari dialektika qonunlariga ko‘ra, o‘zaro aloqador: biri ikkinchisiz mavjud bo‘la olmaydi, rivojlana olmaydi ham. Lekin, baribir, bu darajalarni bir-biridan farqlash va ularning o‘ziga xos jihatlari hisobga olish maqsadga muvofiqdir.

Metanazariy darajadagi usullar. Ushbu usullar yordamida nazariyalarning o‘zi tadqiq etilib, ularning tuzilish yo‘llari ishlab chiqiladi. Falsafa fanining o‘rganish predmeti faqatgina tabiat obyektlari emas, ilmiy nazariyalar, ularning voqelikka munosabati hamdir. Shu ma’noda falsafaning o‘zi metanazariya hisoblanadi.

Nazariy bilish darajasida tahlil va sintez usullaridan keng foydalaniladi. Ular obyektlar (hodisalar) orasidagi bog‘lanishlarni muayyan belgilariga qarab tarkibiy qismlarga bo‘lish, aksincha, qismlarni (belgilarni) bir butun qilib birlashtirish yo‘li bilan ochishga imkon beradi.

Bilishning nazariy darajasiga xos yana bir xususiyat – induktiv va deduktiv yo‘llar asosida xulosa yasash bo‘lib, ular yordamida empirik ma’lumotlar umumlashtirilib, mantiqiy natijalar yuzaga chiqariladi.

Nazariy darajadagi pedagogik tadqiqotlar o‘rgatish va o‘zlashtirishning yangi tizimlarini ishlab chiqishga yordam beribgina qolmay, nazariy jihatdan ishlab chiqilgan tizimlarning ilmiy tajribalar asosida to‘plangan yangi materiallarga muvofiq kelishi masalasini ham hal qiladi. Yangi nazariy modellarning ishlanishi va ularning empirik materiallar bilan nisbati tadqiqot ishining o‘zaro bog‘liq va zaruriy ikki bosqichidir. Albatta, ular zamonda har doim ham qat’iy ravishda izma-iz yurmaydi.

Tadqiqotchi oldida turgan vazifalarning muvaffaqiyatli hal etilishi tadqiqot usullarining to‘g‘ri tanlanishigi bog‘liqdir. Ilmiy tadqiqot uslubi

bu muayyan bilish maqsadini hisobga olgan holda ma'lum bilish vazifalarini hal etishga qaratilgan aqliy va amaliy tartib-qoidalar tizimidir.

Ishda quyidagi tadqiqot uslublaridan foydalaniladi:

1. Maxsus ilmiy-uslubiy adabiyotlarning nazariy tahlili. Yig'ilgan materiallarni tahlil qilishning eng muhim vazifasi tadqiqotning ilgari barcha bosqichlarida qo'lga kiritilgan axborotlarga tanqidiy baho berishdan iboratdir.

To'plangan ma'lumotlarning tahlil etish va umimlashtirish, tanqidiy baholash, taqqoslash hamda bog'liq jihatlarini aniqlash natijasida tadqiq etilayotgan hodisalarning o'xshash tomonlari, qonuniyatlari yuzaga chiqadi. Bu yerda ishlab chiqilayotgan masala bo'yicha muallif tomonidan o'rganilgan barcha adabiy manbalar tahlil qilinadi.

Bunda maxsus adabiyotlardan tashqari foydalanilgan turli bilim sohalariga taalluqli adabiyotlar tahlil qilinadi. Adabiyotlardan olingan ma'lumotlarga qarab o'rganilayotgan masala qay ahvolda ekanligi, shuningdek, mazkur masalaning hozirgi zamon amaliyotidagi o'rni va holati ko'rib chiqiladi.

Bundan tashqari, bu bobda yetakchi mutaxassislarning tajribalaridan olingan ma'lumotlar, ularning fikr-mulohazalari va hokazolar keltiriladi.

Voleybolda to'p uzatuvchi o'yinchining to'p uzatish samaradorligini oshirish mu-ammolariga bag'ishlangan o'quv-uslubiy va ilmiy adabiyotlar o'rganilib tahlil qilindi va ma'lumotlar umimlashtirildi. Ilmiy ishni olib borish vazifa va uslublari aniqlandi.

Voleybolda to'p uzatish texnikasi va o'zaro taktik harakatlar hamda eng samarali to'p uzatish, mashqlar majmualari, o'quv-mashg'ulotlar, musobaqalar, shuningdek, tadqiqot natijalarini ishlab chiqish uchun matematik statistika uslublarini qo'llash bo'yicha adabiyotlar tekshirildi. To'p uzatuvchi o'yinchining asosiy jismoniy sifatlarini rivojlantirish va taktik tayyorgarlik tomonlarini takomillashtirishning mavjud uslubiyatlari tahlil qilindi. Sport tayyorgarligining turli bosqichlarida mashg'ulot jarayonini tashkil etish xususiyatlari, mashg'ulotlarni individuallashtirish yo'llari hamda uning samaradorligini oshirish imkoniyati o'rganildi. Hammasi bo'lib 36 ta adabiyot manbasi va internet saytlari tahlil qilindi va ular adabiyotlar ro'yxatiga kiritildi, hamda nufuzli musobaqalar kuzatildi.

2. Anketa so‘rovi. Pedagogika amaliyotida tadqiqotning quyidagi so‘rov usullari: suhbat, intervyu olish va so‘rovnomadan foydalanish. Usullarning bu guruhi subyektiv hisoblanadi, chunki u respondentdan (so‘roqlanuvchidan) olinadigan og‘zaki axborotga asoslanadi.

Suhbat – o‘rganilayotgan masalani ikki tomonlama yoki ko‘p tomonlama muhokama qilish yo‘li bilan shaxsni o‘rganish va axborot olish usulidir. Suhbat usulidan xatti-harakatlarni muhokama qilish va tahlil etish hamda shaxsning ma‘naviy bahosini ishlab chiqishda foydalaniladi.

Voleybolchilarning texnik tayyorgarligini aniqlash bo‘yicha anketa so‘rovi natijalari va tahlili. Yosh voleybolchilarning texnik-taktik harakatlarining rivojlanganlik darjasini aniqlash bo‘yicha so‘rovnoma o‘tkazilib, olingan natijalar tahlil qilinadi. Tahlil natijalari 4-jadvalda berilgan. Unda 20 nafar shug‘ullanuvchi qatnashdi. Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, “Voleybol texnikasini o‘rgatishda maxsus mashqlardan foydalaniladimi?” degan savolga 12 tasi (60%) “ha” deb, 2 tasi (10%) “yo‘q” deb, 6 tasi (30%) “qisman” deb javob berishgan. “Texnik mahoratni shakllantirishda mashqlardan foydalaniladimi?” degan 2-savolga 6 tasi (30%) “ha” deb, 6 tasi (30%) “yo‘q” deb, 8 tasi (20%) qisman deb javob berganlar. Bunda “ha” va “yo‘q” deb javob berganlar bir xil sonda bo‘lgan. 3-savolga, ya‘ni “Murabbiyngiz mashg‘ulotlarda jismoniy holatlaringizda kelib chiqib, yuklamalar berganmi?” degan savolga 4 tasi (20%) “ha” deb, 10 tasi (50%) “yo‘q”, 6 tasi (30%) “qisman” deb javob bergan. “Murabbiyngiz kuchli jamoalarni o‘yinlarini video orqali kuzatib tahlil qilganmi?” degan 4-savolga 4 tasi (20%) “ha” deb, 11 tasi (55%) “yo‘q” deb, 5 tasi (25%) “qisman” deb berishgan.

“To‘p uzatish texnikasini rivojlantirishda maxsus moslamalardan foydalanadimi?” degan 5-savolga 3 tasi (15%) “ha” deb, 12 tasi (60%) “yo‘q” deb, 5 tasi (25%) “qisman” deb javob berganlar. Shug‘ullanuvchilarning javobidan ko‘rinib turibdiki, qo‘l va oyoq musullari kuchini rivojlantiruvchi mashqlardan murabbiylarimiz ham foydalanar ekanlar.

6-savolga, ya‘ni “Murabbiyngiz texnik-taktik hrakatlarni rivojlantirishga ko‘proq e‘tiborberadimi?” degan savolga 4 tasi “ha” (20%), 9 tasi (45%) “yo‘q”, 7 tasi (35%) “qisman” deb javob berganlar.

Sotsiologik tadqiqot uslublari yosh voleybolchilarning sportga qiziqishlari va mashg‘ulotlarni olib borilishi to‘g‘risida ma‘lumot olishga imkon yaratdi. So‘rovnomada ishtirok etgan bolalarning fikrlarini umumlashtirish va tahlil qilish natijasida kollejda olib borilayotgan vo-

leybol to‘garaklarida hujumkor zarba uchun to‘p uzatish texnikasini rivojlantirishga kam e‘tibor berilishi va bu borada maxsus mashqlar moslama va uskunalaridan foydalanilmasligi aniqlandi.

2.1-jadval

Maktab o‘quvchilarining fikrlarini o‘rganish tahlili va natijalari (n=20)

№	Savollar	“Ha”, %	“Yo‘q”, %	“Qis- man”, %
1	“Voleybol texnikasini o‘rgatishda maxsus mashqlardan foydalaniladimi?”	12,60%	2,10%	6,30%
2	“Texnik mahoratni shakllantirishda mashqlardan foydalaniladimi?”	6,30%	6,30%	8,40%
3	“Murabbiyngiz mashg‘ulotlarda jismoniy holatlaringizda kelib chiqib yuklamalar berganmi?”	4,20%	10,50%	6,30%
4	“Murabbiyngiz kuchli jamoalarni o‘yinlarini video orqali kuzatib tahlil qilganmi?”	4,20%	11,55%	5,25%
5	“To‘p uzatish texnikasini rivojlantirishda maxsus moslamalardan foydalanadimi?”	3,15%	12,60%	5,25%
6	“Murabbiyngiz texnik-taktik harakatlarni rivojlantirishga ko‘proq e‘tibor beradimi?”	4,20%	9,45%	7,35%

Demak, bundan ko‘rinib turibdiki, ko‘pchilik murabbiylar mashg‘ulotlarda texnik-taktik harakatlarni rivojlantirishga uncha e‘tibor bermas ekanlar. So‘rovnomada olingan natijalar va ularning qiyosiy tahlili shuni ko‘rsatadiki, aksariyat murabbiylar mashg‘ulotlarni haligacha yangi uslublardan foydalanmay o‘tib kelishlari, yangicha yondashmasliklari tashvishga soladi.

3. Pedagogik kuzatuvlar. Pedagogik kuzatuvlar butun tadqiqot davomida qo‘llanildi va amaldagi materialni olishning eng muhim uslubi bo‘lib xizmat qildi. Tajriba o‘tkazilishining boshlang‘ich bosqichida pedagogik kuzatuvlar voleybol bo‘yicha nufuzli musobaqalarda to‘p uzatuvchi o‘yinchining taktik harakatlari, ularning boshlang‘ich tayyorgarligi, to‘p uzatuvchi o‘yinchiga qo‘yiladigan talablarga muvofiqligi to‘g‘-

risidagi axborotni olish uchun qo'llanildi. Ishlab chiqilgan dasturni amalga oshirish mobaynida mashg'ulotlarning borishi kuzatildi, shug'ullanuvchilarning kayfiyatlari, ularning olingan ko'nikmalarini takomillashtirish, yuqori natijalarga erishish istaklari qayd qilindi. Jamoalardagi ichki muhit, o'yinchilarning psixologik jihatdan bir-biriga muvofiqligiga alohida e'tibor qaratildi.

4. Pedagogik-nazorat. Nazorat sinovlarini tanlash ilmiy-uslubiy adabiyotlar ma'lumotlari va nazorat mashqlarining tahlili asosida amalga oshirildi. Natijada shug'ullanuvchilarning umumiy jismoniy tayyorgarligi, ularning jismoniy rivojlanishi va funksional holati darajasini tasniflovchi testlar, voleybolchilarning maxsus jismoniy tayyorgarligini nazorat qilish uchun foydalaniladigan maxsus topshiriqlar, shuningdek, texnik tayyorgarlikni nazorat qilish uchun mashqlar tanlab olindi.

Jarohatlanishni oldini olish va jismoniy yuklamani bajarishga tayyorlanish testlash oldidan tayyorlov mashqlaridan foydalanildi. Ular organizmning mashqlanishiga yordam berish uchun qo'llaniladi. Badan qizdirish tuzilishiga ko'ra, test mashqlariga yaqin bo'lgan mashqlarni o'z ichiga oldi. Umumiy va maxsus jismoniy tayyorgarlikni baholash uchun quyidagi mashqlar qo'llanildi: 30 metrga yugurish, 1000 metrga yugurish, 30 metrga mokisimon yugurish, uzunlikka sakrash, balandlikka sakrash, to'ldirma to'pni otish, yotib bir minut ichida gavgani ko'tarish.

Mashg'ulotlar jarayonida texnik tayyorgarligini baholash uchun maxsus test tadqiqotlari o'tkazildi. Ularning asosini nazorat me'yorlari tashkil qilgan edi.

Texnik tayyorgarlikni testlash dasturiga quyidagilar kiritilgan:

- to'p uzatish (har qanday);
- to'pni ikkala qo'lda yuqoridan oshirish;
- belgilangan masofadan to'p uzatish;
- orqa zonadan chiqib belgilangan zonaga to'p uzatish.

To'p birinchi marta tushib ketgunga qadar to'g'ri bajarilgan texnik usullar baholash mezonini bo'lib xizmat qildi. Y.D.Jeleznyak (24) tomonidan tavsiya qilingan usuliyat bo'yicha dastlabki tayyorgarlikdan so'ng, test sinovlarini o'tkazish nafaqat texnik tayyorgarlikni aniqlashga yordam beradi, balki taklif etilgan materialning individual o'zlashtirilishi to'g'risida tasavvur hosil qiladi.

5. Antropometrik o'lov. Antropometriya – o'quvchilar jismoniy rivojlanishining morfologik va bir qator funksional ko'rsatkichlarini aniqlash uslublari va usullari yig'indisi.

Antropometrik tekshiruvlarda bo'y, vazn, ko'krak qafasining aylanasi (tinch holatda, maksimal nafas olinganda, nafas chiqarilganda) o'pkaning tiriklik sig'imi, qo'l kaftlari, belning kuchi (qo'l va tana dinamometri yordamida) o'lchanadi. Jismoniy rivojlanish ma'lumotlarini to'plash uchun quyidagi ko'rsatkichlar qo'llanildi: vazn (kg), ko'krak qafasi aylanasi (sm), chap va o'ng qo'l kaftlari kuchi (kg) (kaft dinamometrda baholandi), o'pkaning tiriklik sig'imi (ml) (quruq spirometr bilan aniqlandi), gavda kuchi (gavda kuchi dinamometri bilan baholandi).

6. Matematik statistika uslublari. Matematik-statistik uslub – bu ilmiy tadqiqot ishi bo'yicha olingan ma'lumotlarni matematik hisoblashdan iborat, ya'ni natijalarni yig'indisi, o'rtachasi, o'rtacha kvadratik og'ish va hokazolar.

Tadqiqot natijalari statistik ishlab chiqildi, bunda guruhlarning ko'rsatkichlari hisoblandi va o'rtacha arifmetik standart og'ishi aniqlandi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, to'p uzatish ko'rsatkichlari aniqlanib, ularning samaradorlik darajasi o'rganilgan. Tadqiqotda yana olingan natijalarni o'rtacha arifmetik ko'rsatkichlari aniqlangan.

III BOB. TADQIQOT NATIJALARI VA ULARNING TAHLILI

3.1. Tadqiqotni yakunlash va shakllantirish

Ilmiy tadqiqotning so'nggi bosqichi uni yakunlash va shakllantirish bo'lib, odatda, buning tarkibiga izlanishlar natijalarini muhokama qilish va taqrizlash, ishni adabiy hamda texnik jihatdan shakllantirish belgilash kiradi.

Pedagogik tadqiqot natijalari va ularning tahlili. Tadqiqot davomida foydalanilgan uslublar, jadvallar, rasmlar va hokazolar tarzida keltirilib, qisqa va aniq bayon etib berilishi kerak. Muallif qo'lga kiritgan ma'lumotlar, adabiyotlardan olingan ma'lumotlarga qay darajada mos kelishi tadqiqot natijalarini muhokama qilinyotgan vaqtda ko'rsatib o'tilishi, olingan natijalar sharhlab va asoslab berilmog'i lozim. Jumladan, mavzu bo'yicha ma'lumotlar tahlili, o'tkazilgan so'rovnomaning natijalari aniq ko'rsatkichlar bilan jadvallarda yoritilishi darkor.

Mavzu bo'yicha o'tkazilgan tadqiqotning natijalari ham yozma va jadvallarda aniq ko'rsatkichlar bilan yoritilishi talab qilinadi.

Pedagogik tadqiqot natijalari. Yosh voleybolchilarning sakrovchanlik va sakrash chidamkorligini rivojlantirish uslublarini aniqlash bo'yicha 11-12 yoshli bolalar tanlab olindi. Ulardan turgan joydan balandlikka sakrash, yugurib kelib, balandlikka sakrash, o'tirib turish bo'yicha test o'tkazildi. Jadvaldan ko'riib turibdiki (1-jadval), turgan joyda balandlikka sakrash testida qayd etilgan eng yaxshi natija 23 ga eng past natija 19 ga teng bo'lib, farq 4 ga teng bo'ldi. O'rtacha ko'rsatkich 21 ga teng ekanligi aniqlandi. Yugurib kelib, balandlikka sakrash testida eng yaxshi natija 35 ga eng past natija 29 ga teng bo'lib, ular o'rtasidagi farq 6 ga, o'rtacha natija 31,5 teng bo'ldi. O'tirib-turish testi bo'yicha eng past natija 18 ga, eng yaxshi natija 30 ga teng bo'lib, farq 12 ga, o'rtacha natija esa 23,4 ga teng bo'ldi.

Voleybolda aksariyat o'yin malakalari sakragan holatlarda ijro etiladi, shuning uchun ushbu sifat foydali natijaga erishishda hal qiluvchi omil bo'lib hisoblanadi. Yosh voleybolchilarni tanlab olgandan keyin sakrash va sakrash chidamkorligini rivojlantirish uchun bolalarning 10 tadan nazorat va tadqiqot guruhiga ajratildi. Nazorat guruhiga dastur asosida mashg'ulotlar olib borildi.

3.1-jadval

11-12 yoshli voleybolchilarda jismoniy tayyorgarlikning rivojlanganlik holati
(n=20)

№	Ism va familiyasi	Turgan joyda balandlikka sakrash, sm	Yugurib ke-lib, balandlikka sakrash, sm	O'tirib-turish, marta
1	Daronbekov A.	20	30	26
2	Bahodirov Sh.	21	31	25
3	Jumaniyozov M.	19	29	27
4	Ibragimov O.	20	30	19
5	Madaminov Z.	21	31	20
6	Otayev Sh.	23	32	21
7	Qayumov Z.	22	32	20
8	Rustamov S.	21	30	30
9	Solayev G'.	20	32	22
10	Yusupov B.	21	33	27
11	Qozoqov D.	22	31	19
12	Yusupov G.	20	32	23
13	Murodov U.	20	30	18
14	Yo'ldoshev X.	20	31	22
15	Jumaniyozov X.	21	30	28
16	Matkarimov A.	22	34	27
17	Bobojonov M.	23	35	25
18	Sobirov S.	22	32	24
19	Matyoqubov O.	22	32	23
20	Masharipov O.	23	33	22
	Σ xi	423	630	468
	Min-max	19-23	29-35	18-30
	$\bar{X} \pm \sigma$	21, ±0,7	31,5 ±0,9	23,4 ±0,4

Pedagoik tadqiqotdan so'ng har ikkala guruhdagi natijalar 3-4-jadvallarda berilgan.

Turgan joyda balandlikka sakrash testi nazorat guruhida eng past natija 20, eng yaxshi natija 23 bo'lib, farq 3 ga teng, o'rtacha natija 20,8 dan 21,7 ga yaxshilanib o'sish 4,3% bo'lsa, bu ko'rsatkich tadqiqot guruhida 21,5 dan 23,9 ga yaxshilanib o'sish 11% bo'ldi. Eng past natija 22 ga, eng yaxshi natija 23 bo'lib, farq 3 ga teng bo'ldi. Yugurib kelib, balandlikka sakrash testida nazorat guruhida o'rtacha natija 31 dan 32 ga yaxshilangan bo'lib o'sish 3,2% bo'lsa, eng yaxshi natija 32 ga, eng past natija 31 ga teng bo'lib, farq 31 ga teng bo'ldi.

Tadqiqot guruhida o'rtacha natija 32 dan 35,1 ga yaxshilanib o'sish 9,7% ni tashkil qildi. Eng yaxshi natija 37 ga, eng past natija 33 ga teng bo'lib, farq 4 ga teng bo'ldi.

O'tirib turish testida nazorat guruhida o'rtacha natija 23,7 dan 24,4 ga yaxshilanib o'sish 3% bo'lgan bo'lsa, eng past natija 21 ga, eng yaxshi natija 32 ga teng bo'lib farq 11 ga teng bo'ldi.

3.2-jadval

Pedagogik tadqiqotdan keyin nazorat guruhida jismoniy tayyorgarlikning rivojlanganlik holati (n=10)

№	Ism va familiyasi	Turgan joyda balandlikka sakrash, sm	Yugurib kelib, balandlikka sakrash, sm	O'tirib-turish, marta
1	Daronbekov A.	21	31	27
2	Bahodirov Sh.	22	32	26
3	Jumaniyozov M.	20	31	27
4	Ibragimov O.	21	31	20
5	Madaminov Z.	22	32	20
6	Otayev Sh.	23	33	21
7	Qayumov Z.	23	32	21
8	Rustamov S.	22	32	32
9	Solayev G'.	21	33	22
10	Yusupov B.	22	32	28
	Σ xi	217	320	244
	Min-max	20-23	31-33	321-32
	$X \pm \sigma$	21,7 \pm 0,6	32,0 \pm 0,9	24,4 \pm 0,2

Tadqiqot guruhida esa o'rtacha natija 23,1 dan 26,3 ga yaxshilanib, o'sish 12,2% ni tashkil qildi. Eng past natija 22 ga, eng yaxshi natija esa 33 ga teng bo'lib farq 11 ga teng bo'ldi. Pedagogik tadqiqotdan so'ng har ikkala guruh natijalari 2 – 3-jadvallarda keltirilgan.

Bolalarni tanlab olgandan keyin ularni sport mahoratini oshirish yanada ham trenerdan yuksak mahoratni talab qiladi. Buning uchun mashg'ulotlarda yosh va jismoniy imkoniyatlaridan kelib chiqib, mashg'ulotlar olib borish yuqori sport natijalariga erishish garovi bo'lib xizmat qiladi. Sport maktablaridagi an'anaviy dastur bolalarni jismoniy va texnik tayyorgarliklarini oshirishda yaxshi samara beradi. Biroq zamonaviy sportda yangi mashg'ulot uslublarini ishlab chiqib ilmiy asoslab berish zarur.

Shundan kelib chiqqan holda, voleybol bilan shug'ullanishni istagan yosh bolalarni tanlab olgandan keyin, tadqiqot guruhida olib boriladigan mashqlar samaradorligini aniqlash maqsadida ularni nazorat va tadqiqot guruhlariga ajratdik. Shu asnoda tadqiqot guruhida maxsus mashqlar olib borildi (3-jadval).

3.3-jadval

Tadqiqotdan keyin tadqiqot guruhida jismoniy tayyorgarlikning rivojlanganlik holati (n=10)

№	Ism va familiyasi	Turgan joyda balandlikka sakrash, sm	Yugurib kelib, balandlikka sakrash, sm	O'tirib-turish, marta
1	Ozoqov D.	24	34	23
2	Yusupov G.	22	35	26
3	Murodov U.	23	34	22
4	Yo'ldoshev X.	24	33	25
5	Jumaniyozov X.	24	33	33
6	Matkarimov A.	24	37	30
7	Bobojonov M.	24	37	28
8	Sobirov S.	25	36	26
9	Matyoqubov O.	24	36	25
10	Masharipov O.	25	36	25
	Σ xi	239	351	263
	Min-max	22-25	33-37	22-33
	$X \pm \sigma$	23,9 \pm 0,2	35,1 \pm 0,3	26,3 \pm 0,8

O'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, yosh voleybolchilarni tanlab olib tarbiyalashda maxsus mashqlar samaradorligi yuqori

ekan. Tadqiqot natijalarini qiyoslash uchun quyidagi jadvaldan foydalandik (4-jadval). Unda har ikkala guruhning natijalari taqqoslangan.

Tadqiqotdan keyin har ikkala guruhdagi natijalar solishtirib chiqilganda tadqiqot guruhi natijalarining o'sishi nazorat guruhi natajalariga nisbatan yuqori ekanligi aniqlandi.

Demak, olib borilgan tadqiqotga ko'ra, sakrovchanlik va sakrash chidamkorligini rivojlantirishda maxsus mashqlar samarasi juda katta ekanligini isbotladi. Tadqiqot guruhida olib borilgan mashg'ulotlar jismoniy tayyorgarlikni o'sishiga sabab bo'ldi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, shunday xulosa qilish mumkinki, yosh sportchilarda uzluksiz mashg'ulotlar o'tkazish ularni sakrash kuch hamda chidamkorlik qobiliyatlarini oshirishda katta rol o'ynadi.

3.4-jadval

Pedagogik tadqiqotdan oldin va keyin har ikkala guruhdagi natijalar (n=20)

№	Test mashqlari	Guruhlar		
		Nazorat $X \pm \sigma$	Tadqiqot $X \pm \sigma$	
1	Turgan joyda balandlikka sakrash, sm	Tadqiqotdan oldin	20,8±0,9	21,5±0,7
		Tadqiqotdan keyin	21,7±0,6	23,9±0,2
2	Yugurib kelib, balandlikka sakrash, sm	Tadqiqotdan oldin	31,0±0,4	32,0±0,6
		Tadqiqotdan keyin	32,0±0,1	35,1±0,9
3	O'tirib turish, marta	Tadqiqotdan oldin	23,7±0,6	23,1±0,7
		Tadqiqotdan keyin	24,4±0,2	26,3±0,8

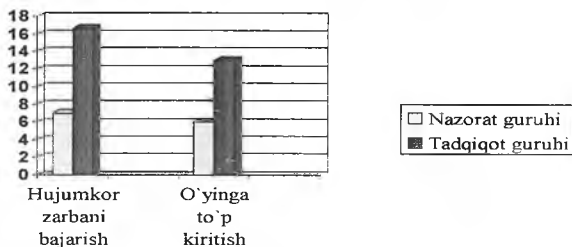
Olingan natijalarni foizlarda o'sish dinamikasini ham ifodalash mumkin.

Shug'ullanuvchilarni o'rganilgan texnik usullarni o'zlashtirish darajasini tadqiqotdan so'ng har ikkala guruhdagi o'sish dinamikasi quyidagicha bo'ldi. Hujumkor zarba texnikasini bajarish bo'yicha nazorat

guruhida 7%, tadqiqot guruhi 16,6% o'sdi. O'yinga to'p kiritish texnikasini bajarish bo'yicha nazorat guruhida 6%, tadqiqot guruhida 13% ga o'sish kuzatildi (1-rasm).

Pedagogik tadqiqot davomida olib borilgan mashg'ulotlar (o'rgatish uslubiyati va vositalar, maxsus mashqlar va moslamalar) tajriba guruhida nafaqat texnik tayyorgarlikni samarali rivojlanishiga olib keldi, balki shu samarali rivojlangan sifatlar ta'sirida taktik usullarni bajarish aniqligiga ijobiy ta'sir etdi.

Olingan natijalar maktabda dars va darsdan tashqari voleybol mashg'ulotlari tarkibiga o'rgatish uslublari va vositalarini kiritish va ulardan maqsadli foydalanish yosh voleybolchilarda o'yin texnikalarini samarali bajarish va tez o'rganish malakalarini jadallroq shakllanishiga asos bo'ldi.

1-rasm. Yosh voleybolchilarning pedagogik tadqiqot davomida texnik tayyorgarligi dinamikasi

3.2. Tadqiqot ishiga xulosa qilish

Bitiruv malakaviy ishi o'tkazilgan tadqiqot natijasi aks ettiriladigan xulosa bilan yakunlanadi. Bitiruv malakaviy ishiining bu bo'limi, odatda, umumiy ish hajmining 3 – 5% ni tashkil etishi mumkin.

Bitiruv malakaviy ishining eng muhim ma'lumotlari ishning oxirida, "Xulosa" bo'limida aks ettirilishi kerak. Olingan natija bu xulosalar sifatida ifodalanadigan vazifalar echimidir.

Xulosa o'tkazilgan tadqiqot mantiqi bilan bog'liq bo'lgan xotima rolini bajarib, u asosiy qismda to'plangan ilmiy axborotlar sintezi shak-

lida bo'ladi. Bunday sintez olingan yakunlarning izchil, mantiqiy tekis bayoni va ularning kirishda qo'yilgan va ifodalangan umumiy maqsad va aniq vazifalar bilan o'zaro nisbatidir.

XULOSA

Adabiyotlar tahlili, so'rovnoma va pedagogik tajriba natijalari hamda ularning qiyosiy tahlili quyidagi xulosa va tavsiyalarni e'tirof etish imkonini berdi:

1. Voleybol bo'yicha malakali sport zaxiralarini tayyorlash va mamlakat terma jamoasi uzviyligini ta'minlashda yosh voleybolchilarni tayyorlash ustuvor masala bo'lib, ushbu jarayonni samarali tashkil qilish to'p uzatish va qabul qilish kabi o'yin malakalarning jadal shakllanishiga asos bo'lib xizmat qiladi.

2. So'rovnomada ishtirok etgan bolalarning fikrlarini umumlashtirish va tahlil qilish natijasiga ko'ra, kollejlarda voleybol mashg'ulotlarida to'p uzatishga, asosan, kam e'tibor berilishi va bu borada maxsus mashqlar moslama va uskunalar yordamida mashg'ulotlar olib borilmasligi aniqlandi.

3. Pedagogik tadqiqot davomida olib borilgan mashg'ulotlar (maxsus mashqlar va vositalar) tajriba guruhida nafaqat texnik tayyorgarlikni samarali rivojlanishiga olib keldi, balki shu samarali rivojlangan sifatlar ta'sirida taktik usullarni bajarish aniqligiga ijobiy ta'sir etdi.

4. Olingan natijalar kasb hunar kollejlarda voleybol mashg'ulotlari tarkibiga maxsus mashqlar hamda maxsus moslamalarni kiritish va ular-dan maqsadli foydalanish yosh voleybolchilarda to'p uzatish aniqligi va texnik usullarni samarali bajarish malakalarini jadalroq shakllanishiga asos bo'ldi.

3.3. Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxatini tuzish

Ushbu ro'yxat bitiruv malakaviy ishining amaldagi qismlaridan birini tashkil etadi va tadqiqotchining mustaqil ijodiy ishini aks ettiradi.

Bunday ro'yxatga kiritilgan har bir adabiy manba bitiruv malakaviy ishining qo'lyozmasida aks ettirilishi kerak. Agar ish muallifi o'zlashtirilgan qandaydir faktlarni qayd qilsa yoki boshqa mualliflar asarlaridan parcha keltirsa, unda u, albatta, keltirilgan materiallarning qaerdan olinganligini satr yoki raqamlar (snoska) ostida ko'rsatib o'tishi kerak.

Bitiruv malakaviy ishining matnida qayd qilinmagan va amalda ishlatilmagan ishlarni foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxatiga kiritmaslik kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1	Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги қонуни. Т., 1997.
2	“Жисмоний тарбия ва спорт тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси қонуни (янги таҳрири). “Халқ сўзи”, 2000 йил 27 май.
3	Ўзбекистон Республикасининг “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури”. Т., 1997.
4	Каримов И.А. “Юксак малакали кадрлар – тараққиёт манбаи”. Т., “Ўзбекистон”, 1996.
5	Каримов И.А. “Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори”. Т., 1997.
6	Каримов И.А. “Юксак маънавият – енгилмас куч”. Т., “Маънавият”, 2008.
7	Ayrapetyants L.R., Pulatov A.A. Voleybol nazariyasi va uslubiyati. Darslik. Т., O‘zDJTI, 2011.
8	Ахматов М.С. Узлуксиз таълим тизимида оммавий спорт-соғломлаштириш ишларини самарали бошқариш. Монография. Т., ЎзДЖТИ, 2005, 235 бет.
9	Азизходжаева Н.Н. Ўқув жараёнининг самарадорлигини оширишда педагогик технологиялар. Ўқув-услубий қўлланма, Тошкент, 2007, 20 бет.
10	Керимов Ф.А. Спорт соҳасида илмий тадқиқотларни олиб бориш. Дарслик. ЎзДЖТИ, Т., 2005, 334 бет.
11	Керимов Ф.А., Умаров М.Н. Спортда прогнозлаштириш ва моделлаштириш. Дарслик. ЎзДЖТИ, Т., 2005, 280 бет.
12	Ходиев Б.Ю. ва бошқалар. Илмий тадқиқотчилик фаолиятига тайёргарлик асослари. Ўқув-услубий қўлланма. Тошкент (иккинчи нашр), “Экономика”, 2008, 138 бет.
13	Машрипов Ф. Т. Олий ўқув юртлари спорт такомиллашуви гуруҳларида волейбол воситаларидан устувор фойдаланишнинг табақалаштирилган усулияти. Автореф. дис...канд. пед. наук, Т., 2008, 23 с.
14	Саломов Р.С. Спорт машғулотнинг назарий асослари. Ўқув қўлланма. Т., ЎзДЖТИ, 2005, 238 бет.

15	Саломов Р.С. Жисмоний тарбияда педагогик технологиялар. Ўқув қўлланма. Тошкент, ЎзДЖТИ, 2009, 48 бет.
16	Сейтхалилов Э.А. Таълим сифати устуворлиги – ўзгармас талаб. “Фан – спортга”, Т., 2004, 1-сон, 20 – 24-бетлар.
17	Юнусова Ю.М. Теория и методика физической культуры. Учебник. Тошкент, ЎзДЖТИ, 2007, 311 бет.
18	Ярашев К.Д. Жисмоний тарбия ва спортни бошқариш. Дарслик. Т., Ибн Сино нашриёти, 2002, 180 бет.

ILOVALAR

Bitiruv malakaviy ishini yozish va rasmiylashtirishning asosiy qoidalari

Bitiruv malakaviy ishiga qo'yiladigan asosiy talablardan biri – bu uning to'g'ri rasmiylashtirilishi bo'lib, bu nafaqat ish sifatini yaxshilaydi, shu bilan birga, uning muvaffaqiyatini ham ta'minlaydi. Bitiruv malakaviy ishi o'zbek, rus va ingliz tillarida tayyorlanishi mumkin.

Bitiruv malakaviy ishi ilmiy ish hisoblanadi, shuning uchun uning yozilishi va rasmiylashtirilishiga asosiy talablar magistrlik dissertatsiyasi va nomzodlik dissertatsiyalari nitalablariga yaqinlashtirilishi kerak, jumladan:

1. Materialning aniq va izchil bayon qilinishi bitiruv malakaviy ishini yozishning asosiy tamoyilidir.

2. Yangi fikrni boshlaydigan iboralar xatboshidan yoziladi.

3. Matnning tugallanmagan qismlarini boshqa sahifalarga o'tkazishga yo'l qo'yilmaydi.

4. Agar matnda boshqa manbalardan olingan materiallar ishlatilsa, unda ko'chirmachilikda ayblanmaslik uchun ular manbayini, albatta, matnda qayd qilish kerak.

5. Ko'chirmalar sahifa tagida xatboshi bilan yoki qizil satr bilan teriladi. Agar bir necha manba qayd qilinsa, unda ular izchil tartibda raqamlanadi (snoskalanadi).

Ish 10 – 15 ming so'z hajmida bo'lishi kerak. Bitiruv malakaviy ishlari kompyuterda yozilib, asosiy qism 50 – 60 betgacha bo'lgan hajmda, 1,5 intervalda chapdan 3 sm, yuqoridan 2 sm, quyidan 2 sm, o'ng tomondan 1,5 sm, qog'oz o'lchovi 210x297 mm kompyuterning Microsoft Word dasturida, Times New Roman shriftida, 14 kegel kattaligida yoziladi. Betlash uchinchi betdan boshlanib, pastdan o'rtaga qo'yiladi.

Ish uchta bobdan iborat bo'lib, har bir bob yangi sahifadan boshlab yoziladi. Bobning nomidan keyin kichik mavzu sarlavhasi qo'yiladi.

Bob yoki sarlavhalarning nomi asosiy matndan qo'shimcha interval bilan ajratib yoziladi. Boblar va sarlavhalarning nomlari xatboshisidan yoziladi, nuqta qo'yilmaydi, tagiga chizib, ta'kidlanmaydi.

Birinchi bobda mavzuning adabiy manbalar bo'yicha o'rganish holati, ya'ni **“Adabiyotlar tahlili”**dan iborat bo'ladi. Ikkinchi bobda **“Tadqiqot vazifalari, uslublari va tashkil etilishi”** yoritiladi. Uchinchi

bobda **“Tadqiqot natijalari va ularning tahlili”** bayon qilinadi. Boblar nomi katta harflar bilan qoraytirib, qog‘ozning o‘rtasiga avtomatik tarzda keltirib yoziladi. Jadvallarning nomi va nechanchi jadvalligi ust qismiga yoziladi. Rasmlar hamda sxemalarni izohi va nechanchi rasmligi past qismiga yoziladi.

Adabiyotlar tahlili bo‘yicha o‘rganilgan ilmiy manbalarni raqamlash (snoska) qavs ichida ko‘rsatiladi. Masalan, 1, 3, 5, 10, 14.

Kafedraning tavsiyasiga binoan, bitiruv malakaviy ish chet tillarining birida bajarilishi mumkin. Chet tilida bajarilgan ishga davlat tilidagi annotatsiya ilova etiladi va himoya vaqtida tarjima ta‘minlanadi. Bitiruv malakaviy ishi standartlarga muvofiq keladigan bosmaxona usulida muqovalangan bo‘lishi kerak.

Bitiruv malakaviy ishining tuzilishi

Bitiruv malakaviy ishining muayyan kompozitsion tuzilishi an‘anaviy tarzda qaror topgan, uning asosiy elementlari quyidagi tartibda joylashgan bo‘ladi:

1. Titul varag‘i.
2. Mundarija.
3. Kirish.
4. Asosiy qism (3-bob).
5. Xulosa.
6. Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.
7. Ilovalar.

Titul varag‘ini rasmiylashtirish

Titul varag‘i bitiruv malakaviy ishining birinchi sahifasi hisoblana-di va qat‘iy belgilangan qoidalar bo‘yicha to‘ldiriladi.

Bitiruv malakaviy ishining titul varag‘ini rasmiylashtirish quyidagi talablarga muvofiq bo‘lishi kerak. Bunda:

- OTMning nomi;
- bitiruv malakaviy ishi mavzusining nomi;
- talabaning ismi familiyasi va otasining ismi;
- ilmiy rahbarining ismi sharifi va ilmiy darajasi;
- shahar nomi va yil bosh harflar bilan yoziladi.

Shriftni tanlashda faqat Times New Roman shriftlaridan foydalanish maqbuldir (1-ilova).

1-ilova

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM
VAZIRLIGI**

AL-XORAZMIY NOMLI URGANCH DAVLAT UNIVERSITETI

Qo‘lyozma huquqida

ABDULLAYEV SARVAR SHAVKATOVICH

**YUQORI MALAKALI VOLEYBOLCHILAR TAYYORGARLIGIDA
YUKLAMALARNI NAZORAT QILISH**

**5112001-Jismoniy madaniyat bakalavr darajasini olish uchun
yozilgan**

BITIRUV MALAKAVIY ISHI

Ilmiy rahbar

dots. A.B.Kamolov _____

Urganch – 2014

Mundarijani shakllantirish

Titul varag'idan keyin mundarija joylashtiriladi. Boblar va kichik mavzularning shu yerda ko'rsatilgan nomlari, shuningdek, ularning izchilligi bitiruv malakaviy ishi matni va bitiruv malakaviy ishining mantiqiy tuzilmasiga mutlaqo mos bo'lishi kerak.

Bitiruv malakaviy ishining mundarijasi quyidagicha tartibda bo'lad:

MUNDARIJA

Kirish	2
I bob. Sportchilar tayyorlashning dolzarb masalalari	6
1.1. Sportchilar tayyorlash tizimiga tavsif	6
1.2. Jismoniy tayyorgarlik va jismoniy sifatlarni tarbiyalash uslubi-yati	13
1.3. Jismoniy tayyorgarlikning vazifalari va mazmuni	17
1.3.1. Mashg'ulot jarayonining uzluksizligi, yuklama va dam olish rejimi	20
1.4. Mashg'ulot yuklamalarining asta-sekin va maksimal ortib borishi	22
1.4.1. Sport mashg'ulotlari tizimida tayyorgarlik mashqlari	26
1.4.2. Sportdagi yuklama va uni sportchi organizmiga ta'siri	29
1.5. Mashg'ulot jarayonining tuzilishi	33
II bob. Tadqiqot vazifalari, uslublari va tashkil etish	47
2.1. Tadqiqot vazifalari	47
2.2. Tadqiqot uslublari	47
2.2.1. Ilmiy-uslubiy adabiyot manbalarini tahlil qilish va umumlashtirish	47
2.2.2. Voleybol mashg'ulotlari jarayonini pedagogik kuzatish	47
2.2.3. Pedagogik tajriba va nazorat	48
2.2.4. Matematik-statistik uslub	48

2.3. Tadqiqotning o'tkazilishi	48
III bob. Pedagogik tadqiqot natijalari va ularning tahlili	49
3.1. Yuqori malakali voleybolchilar va terma jamoalar bilan mashg'ulot o'tkazish xususiyatlari	49
3.2. Yuqori malakali voleybolchilar mashg'ulotining davrlarga bo'linishi	51
3.3. Pedagogik tadqiqot natijalari	61
Xulosa	70
Foydalanilgan adabiyotlar	71

Foydalanilgan ilmiy-adabiy manbalarni rasmiylashtirish

Ishning bayoni jarayonida talaba mazmun shartlariga muvofiq joylashtirilgan jadvallar, rasmlar, misollar, sxemalar, formulalar va boshqa elementlarni qayd qilib o'tishi mumkin, bunday qismlar o'zlari tegishli bo'lgan matn bilan yonma-yon qo'yilmasligi ham mumkin.

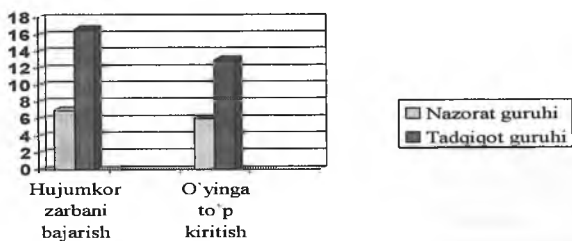
Adabiyotlar tahlili bo'yicha o'rganilgan ilmiy manbalarni raqamlash (snoska) kavs ichida ko'rsatiladi. Masalan: 1, 3, 5, 10, 14. Boshqa manbalardan olingan barcha materiallarni izohda ko'rsatish kerak.

Statistik materiallar, tahliliy va ishchi jadvallarini rasmiylashtirish

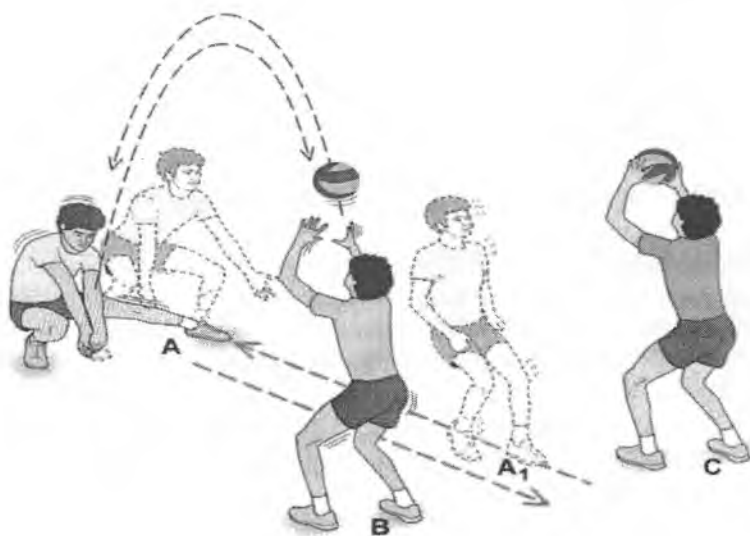
Bitiruv malakaviy ishida matematik statistik materiallar, tahliliy va ishchi jadvallari beriladi. Statistik materiallar matnda bayon qilingan axborotni qayd qilish uchun ishlatiladi.

Tahliliy jadvallar umumlashtiruvchi xulosalar va izohlarni talab qiladi. Ma'lumotlari ilgari matbuotda e'lon qilingan jadvallardan foydalanishda ushbu o'zlashtirilgan materialning ayni qaysi manbada keltirilganligini izohda, albatta, ko'rsatish kerak. Agar matnda xorijiy tillardagi takliflar, qo'shimchalar yoki so'zlar mavjud bo'lsa, unda ular to'liq yozilishi kerak.

Ishlatilgan grafiklar, sxemalar, diagrammalar, rasmlar rasm ostidagi yozuv bilan to'ldirilishi lozim (2-ilova).

1-rasm. Yosh voleybolchilarning pedagogik tadqiqot davomida texnik tayyorgarligi dinamikasi

3-rasm. To'p uzatishga doir mashqlar.

Jadvallar quyidagicha rasmiylashtirildi:

3-jadval

Tadqiqotdan keyin tadqiqot guruhida jismoniy tayyorgarlikning rivojlanganlik holati (n=10)

№	Ism va familiyasi	Turgan joyda balandlikka sakrash, sm	Yugurib kelib, balandlikka sakrash, sm	O‘tirib-turish, marta
1	Qozoqov D.	24	34	23
2	Yusupov G.	22	35	26
3	Murodov U.	23	34	22
4	Yo‘ldoshev X.	24	33	25
5	Jumaniyozov X.	24	33	33
6	Matkarimov A.	24	37	30
7	Bobojonov M.	24	37	28
8	Sobirov S.	25	36	26
9	Matyoqubov O.	24	36	25
10	Masharipov O.	25	36	25
	Σ xi	239	351	263
	Min-max	22-25	33-37	22-33
	$\bar{X} \pm \sigma$	23,9±0,2	35,1±0,3	26,3±0,8

Agar jadval juda katta bo‘lsa, unda u navbatdagi sahifaga ko‘chiriladi, bunda jadval sarlavhasi takror yozilmaydi, o‘ngdagi yuqori burchagida “Jadvalning davomi” degan yozuv yoziladi. Jadvallar nomi faqat birinchi qismida yoziladi. Jadvaldan keyin, albatta, tahlil beriladi.

Qo‘shimcha rasmlar, sxemalar va grafiklar ilovada keltiriladi. Har bir ilova yangi sahifadan boshlanadi va 1-ilova, 2-ilova va shu kabi tarzda ifodalanadi.

Ilovalarni rasmiylashtirish

Ilovalar bitiruv malakaviy ishining oxirida bibliografik izohdan keyin aks ettiriladi, axborot manbalari, albatta, jadvallar va suratlar tagida ko‘rsatiladi, varaqlarda sahifalar raqamlari qo‘yilmaydi.

Foydalanilgan manbalarni rasmiylashtirish qoidalari

Ishda foydalanilgan adabiyotlarning bibliografik ro'yxati ishning oxirida joylashtiriladi. Adabiyotlar bibliografik bayonda quyidagi izchillikda joylashtiriladi:

1. Qonunlar, me'yoriy-uslubiy hujjatlar va materiallar.

2. Mamlakatimizda va chet ellarda bosilgan ilmiy adabiyotlar (darsliklar, o'quv qo'llanmalari, monografiyalar, ilmiy maqolalar, ilmiy risolalar va hokazo).

3. Internet-resurslar. Har bir boshlang'ich manbalar bo'yicha quyidagilar ko'rsatiladi: muallif familiyasi, so'ngra uning ismi-sharifi, kitob nomi, shahar nomi, nashriyot nomi, bosilgan yili, foydalanilgan sahifa.

Agar kitob mualliflari uch va undan ortiq kishilardan iborat bo'lsa, unda birinchi muallifning familiyasi, ismini ko'rsatib, so'ngra "va boshqalar" deb qo'yish ham mumkin.

Shaharlar nomlari qisqartirmasdan, bosh kelishikda yoziladi. Moskva, Leningrad, Sankt-Peterburg va Toshkent kabi shaharlar nomlarini qisqartirib yozish mumkin: Moskva – M., Leningrad – L., Sankt-Peterburg – SP., Toshkent – T., Agar kitob ikki shaharda bosilgan bo'lsa, unda ikkalasi ham yoziladi, masalan, M., – L.

Agar kitobni ikki nashriyot chiqargan bo'lsa, unda har ikkala nashriyot nomi ham yoziladi, masalan, T., "Fan", "Ekonomika".

Davriy matbuot haqidagi ma'lumotlarda quyidagilar ko'rsatiladi: muallifning familiyasi, ismi-sharifi, maqola nomi, jurnal yoki gazeta nomi, seriya nomi, jurnal yoki gazetaning bosilgan yili, jurnal yoki gazeta jildi va raqami, sahifa raqami.

Masalan:

Фойдаланилган адабиётлар:

1.	“Таълим тўғрисида” Ўзбекистон Республикаси қонуни. Т., 1997.
2.	“Жисмоний тарбия ва спорт тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси қонуни (янги таҳрири). “Халқ сўзи”, 2000 йил 27 май.
3.	Ўзбекистон Республикасининг “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури”. Т., 1997.
4.	Каримов И.А. Барқамол авлод – Ўзбекистон тараққийнинг пойдевори. Т., “Шарқ”, 1997, 63 бет.
5.	Каримов И.А. Барқамол авлод орзуси. Тошкент, “Ўзбекистон”, 1999, 1 – 150-бетлар.
6.	Абдуллаев А., Хонкелдиев Ш. Жисмоний маданият назарияси ва методикаси. Тошкент, Ўз ДЖТИ, 2005, 300 бет.

7.	Ayrapetyants L.R. Pulatov A.A. Voleybol nazariyasi va uslubi. T., 2011, 280 bet.
8.	Айрапетьянц Л.Р. Развитие и положительное использование научного и технического потенциала. "Фан – спортга", Т., 2004, № 1, с. 17 – 20.
9.	Керимов Ф.А. Спорт соҳасида илмий тадқиқотларни олиб бориш. Т., 2005, 334 бет.
10.	Керимов Ф.А., Умаров М.Н. Спортда прогнозлаштириш ва моделлаштириш. Т., 2005, 280 бет.
11.	Машрипов Ф.Т. Олий ўқув юртлари спорт тақомиллашуви гуруҳларида волейбол воситаларидан устувор фойдаланишнинг табақалаштирилган усулияти. Автореф. дис...канд. пед. наук, Т., 2008, 23 с.
12.	Саломов Р.С. Спорт машғулотининг назарий асослари. Т., ЎзДЖТИ, 2005, 238 бет.
13.	Сейтхалилов Э.А. Таълим сифати устуворлиги – ўзгармас талаб. "Фан – спортга", Т., 2004, 1-сон, 20 – 24-бетлар.
14.	Юнусова Ю.М. Теория и методика физической культуры. Тошкент, 2007, 311 бет.
15.	Roure R., Collet C., Deschaumes-Molinario C., Dittmar A., Rada H., Delhomme G., Schutz L.K. Volleyball. Phys Med Rehabil Clin N Am 1999 Feb; 10 (1): 19 - 34.
	www.zivonet.uz
	www.google.uz
	www.pedagog.uz
	www.sport.uz
	www.ursu.uz
	www.dissertant.uz

Bitiruv malakaviy ishini himoyaga tayyorlash tartibi

Bitiruv malakaviy ishini texnik rasmiylashtirish ishi tugallanganidan keyin, talaba bitiruv malakaviy ishini himoyaga tayyorlashga lozim darajada e'tibor berishi kerak. Bunday tayyorgarlik, avvalo, himoya bilan bog'liq hujjatlar va materiallarning rasmiylashtirilishini o'z ichiga oladi.

Tadqiqot ishiga beriladigan taqrizlarni tayyorlash

Bitiruv malakaviy ishi majburiy tartibda taqriz qilinadi. Taqrizchi kafedra tomonidan tayinlanadi. Taqrizchi ishning mohiyati va asosiy qoidalarining malakali tahlilini o'tkazishi, shuningdek, tanlangan mavzu-

ning dolzarbligi, uning ochib berilishiga yondashuvning mustaqilligi, o'zining nuqtayi nazari borligi, ilmiy tadqiq qilish uslublaridan foydalalanish mahorati, xulosalar va tavsiyalarining aniqligi darajasi, olingan natijalarning ishonchliligi, ularning yangiligi va amaliy ahamiyatini baholashi kerak.

Ishning ijobiy tomonlari bilan bir qatorda, uning kamchiliklari, jumladan, faktik xatolar kabilar ham qayd qilinadi. Taqriz hajmi, odatda, kompyuterda terilgan 2 – 3 sahifagacha matndan iborat bo'ladi.

Bitiruv malakaviy ishining taqriziga talablar

Bitiruv malakaviy ishiga ilmiy rahbar va tashqi taqrizchining taqrizi berilib, quyidagi talablarga javob berishi kerak:

Ilmiy rahbar taqrizining mazmuni:

1. Bitiruv malakaviy ishining dolzarbligi.
2. Bitiruv malakaviy ishining ilmiy tadqiqot ishlari rejalari bilan bog'liqligi.
3. Muallifning bitiruv malakaviy ishi maqsadlari va vazifalarining yoritishi darajasi.
4. Bitiruv malakaviy ishining ilmiy yangiligi.
5. O'tkazilgan tadqiqot natijalarining asoslanganligi.
6. Talabning xulosalari va tavsiyalarining sifati.
7. Tadqiqot ishining bitiruv malakaviy ishlariga qo'yiladigan talablarga muvofiqligi.

Tashqi taqrizchi quyidagilarni aks ettirishi kerak:

1. Bitiruv malakaviy ishining dolzarbligi.
2. Bitiruv malakaviy ishining ilmiy yangiligi.
3. Tayyorlangan bitiruv malakaviy ishining amaliyot uchun ahamiyati.
4. Bitiruv malakaviy ishining mazmuni va tugallanganligining bahosi.
5. Materialning bayon qilinishi va tili.
6. O'tkazilgan tadqiqotning ilmiy va amaliy qimmati.
7. Tadqiqot ishining bitiruv malakaviy ishlariga qo'yiladigan talablarga muvofiqligi.

Bitiruv malakaviy ishini himoya qilishga ruxsat olish

Talab darajada rasmiylashtirilgan bitiruv malakaviy ishini taqrizlar bilan birga (ikki nusxada) kafedraga taqdim etiladi. Kafedra bu ishni ko'rib chiqib, oldindan himoya qilish kuni va vaqtini tayinlaydi. Oldindan himoyadan o'tgan bitiruv malakaviy ishini kafedraning majlisi bayonnomasi bilan rasmiylashtiriladi va himoyaga tavsia etiladi.

Talaba bitiruv malakaviy ishi yuzasidan 10 – 15 minutlik ma'ruza ni tayyorlaydi va axborot vositalaridan foydalangan holda himoya qiladi.

Bitiruv malakaviy ishining ommaviy himoyasini o'tkazish qoidalari

Bitiruv malakaviy ishining himoyasi ommaviy shaklda, ilmiy munozara tusida bo'ladi va yuksak talabchanlik, prinsipiiallik va ilmiy etikaga rioya qilish vaziyatida o'tadi.

Bitiruv malakaviy ishining himoyasi paytida davlat attestatsiya komissiyasi raisi bitiruv malakaviy ishining nomini e'lon qiladi, uning muallifi familiyasi, ismini ma'lum qiladi, shuningdek, ishda zarur hujjatlarning mavjudligini bildiradi, talabanning "ta'limiy va ilmiy tarjimai holini", uning o'zlashtirishi, mabodo, mavjud bo'lsa, e'lon qilgan maqolalarini qisqacha tavsiflaydi.

Shundan so'ng so'z talabanning ilmiy rahbariga beriladi. Ilmiy rahbar o'z nutqida talabanning bitiruv malakaviy ishi ustida olib borgan ishga munosabatini ochib beradi, shuningdek, attestatsiya komissiyasi, ilmiy rahbarning bergan savollari xususida o'z fikrini bildiradi, raislik qiluvchi ilmiy rahbarning bitiruv malakaviy ishi haqidagi yozma xulosasini davlat attestatsiya komissiyasi a'zolariga o'qib beradi.

So'ngra talabanning o'ziga so'z beriladi. Talaba nutqini oldindan tayyorlagan ma'ruzasi asosida quradi (imkoni boricha, uni yoddan aytib bergani ma'qul). Tadqiqot natijalarini ma'lum qilish uchun unga 15 minutgacha vaqt beriladi.

Ma'ruza tadqiqotning metodologik bazasini, qo'yilgan vazifalar yechimi natijalari va bitiruv malakaviy ishining mavzusi bo'yicha tavsialarni o'z ichiga oladi. Talaba asosiy diqqat-e'tiborini o'tkazilgan tadqiqotning asosiy yakunlari, o'zi shaxsan ishlab chiqqan yangi nazariy va

amaliy qoidalarga qaratib, tayyorlangan slaydlar, jadvallar va grafiklardan foydalanib, ishning qisqacha mazmunini yoritib beradi.

Nafaqat talaba nutqi matnining mazmuni, shu bilan birga, nutqning o'zi ham himoya muvaffaqiyatini oldindan belgilab beradi. Talaba nutqi aniq, imloviy jihatdan to'g'ri, tushunarli va ifodali bo'lishi kerak. U hamma savollarga ishonch bilan, ilmiy dalillar asosida javob berishi, erkin nutq qoidalariga amal qilishi lozim.

Talabaning nutqidan keyin, raislik qiluvchi bajarilgan bitiruv malakaviy ishiga taqrizchining taqrizini o'qib beradi va taqrizchi bildirgan fikrlarga o'z javobini aytishi va taqrizchining xulosalari hamda tavsiyalari yuzasidan fikr-mulohazalarini bayon qilishi uchun talabaga so'z beradi.

Shundan so'ng muhokama va ilmiy munozara jarayoni boshlanadi. Davlat attestatsiya komissiyasi a'zolari mavzu bo'yicha ko'tarilgan muammolar, tadqiqot uslublari bo'yicha har qanday savollarni berishi, tadqiq etish tartib-qoidalari va tajriba ishi natijalarini aniqlashtirishi mumkin.

Bunday savollarga javob berishda faqat ish mohiyatiga daxl qilinishi lozim. Talaba o'zining ilmiy natijalarini baholashda kamtarinlik va davlat attestatsiya komissiyasi a'zolariga nisbatan ehtiromli munosabat namoyon qilishi zarur.

Javob berishdan oldin, savolni diqqat bilan tinglash va zarur bo'lganida, savolni yozib olishi kerak. Har bir berilayotgan savolga, imkoni boricha, izchillik bilan javob qaytarish lozim, savollarning hammasini eshitib bo'lib, faqat shundan keyin birdaniga javob berish yaramaydi.

Munozara tugaganidan so'ng, talabaga yakunlovchi so'z berilishi ham mumkin.

Davlat attestatsiya komissiyasi a'zolarining yopiq majlisida himoyaga yakun yasaladi. Bunday qaror komissiya a'zolari ovozlarining oddiy ko'pchiligi bilan qabul qilinadi. Ovozlar teng bo'lib qolganida, raisning ovozi hal qiluvchi bo'lib hisoblanadi. So'ngra rais majlisida ishtirok etuvchilarga bitiruv malakaviy ishini himoya qilgan tadqiqotchilarga bakalavr darajasining berilishini bildiradi va komissiya majlisini yopiq, deb e'lon qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1	Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги қонуни. Т., 1997.
2	“Жисмоний тарбия ва спорт тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси қонуни (янги таҳрири). “Халқ сўзи”, 2000 йил 27 май.
3	Ўзбекистон Республикасининг “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури”. Т., 1997.
4	Каримов И.А. “Юксак малакали кадрлар – тараққиёт манбаи”. Т., “Ўзбекистон”, 1996.
5	Каримов И.А. “Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори”. Т., 1997.
6	Каримов И.А. “Юксак маънавият – енгилмас куч”. Т., “Маънавият”, 2008.
7	Аугаретыантс L.R. Pulatov A.A. Voleybol nazariyasi va uslubiyati. Дарслик. Т., ЎзДЖТИ, 2011, 280 бет.
8	Ахматов М.С. Узлуксиз таълим тизимида оммавий спорт-соғломлаштириш ишларини самарали бошқариш. Монография. Т., ЎзДЖТИ, 2005, 235 бет.
9	Азизходжаева Н.Н. Ўқув жараёнининг самарадорлигини оширишда педагогик технологиялар. Ўқув-услугий қўлланма. Тошкент, 2007, 20 бет.
10	З. Керимов Ф.А. Спорт соҳасидаги илмий тадқиқотлар. Дарслик. ЎзДЖТИ, Т., 2004, 334 бет.
11	Керимов Ф.А., Умаров М.Н. Спортда прогнозлаштириш ва моделлаштириш. Дарслик. ЎзДЖТИ, Т., 2005, 280 бет.
12	Ходиев Б.Ю. ва бошқалар. Илмий тадқиқотчилик фаолиятига тайёргарлик асослари. Ўқув-услугий қўлланма. Тошкент, иккинчи нашр, “Экономика”, 2008, 138 бет.
13	Машрипов Ф.Т. Олий ўқув юртлари спорт такомиллашуви гуруҳларида волейбол воситаларидан устувор фойдаланишнинг табакалаштирилган усулияти. Автореф. дис... канд. пед. наук, Т., 2008, 23 с.
14	Саломов Р.С. Спорт машғулотининг назарий асослари. Т., Ўқув қўлланма. ЎзДЖТИ, 2005, 238 б.
15	Саломов Р.С. Жисмоний тарбияда педагогик технологиялар. Ўқув қўлланма. Тошкент, ЎзДЖТИ, 2009, 48 бет.
16	Сейтхалилов Э.А. Таълим сифати устуворлиги – ўзгармас та-

	лаб. “Фан – спортга”, Т., 2004, 1-сон, 20 – 24-бетлар.
17	Юнусова Ю.М. Теория и методика физической культуры. Учебник. Тошкент, ЎзДЖТИ, 2007, с. 311.
18	Ярашев К.Д. Жисмоний тарбия ва спортни бошқариш. Дарслик. Т., Ибн Сино нашриёти, 2002, 180 бет.
19	Султанов К.С. Диссертация ва авторефератларни расмийлаштириш қоидалари. Услубий қўлланма. Т., 25 бет.
20	Магистратура тўғрисидаги низом. 2012, Т., 27 бет.
21	Битирув малакавий ишларини тайёрлашга қўйиладиган талаблар. ОЎМТВнинг 2010 йил 9 июндаги 225-сонли буйруғи.

Qaydlar uchun

Qaydlar uchun

MUNDARIJA

Kirish.....	3
I bob. Jismoniy tarbiya va sport sohasida ilmiy tadqiqotlar.....	4
1.1. Ilmiy tadqiqot olib borishning umumiy tavsifi.....	4
1.2. Talabalar ilmiy tadqiqot ishlarining maqsad va vazifalari.....	5
1.3. Tadqiqot mavzusini tanlash.....	6
1.4. Bitiruv malakaviy ishni bajarishga rahbarlik qilish.....	8
1.5. Bitiruv malakaviy ishining tuzilishi va asosiy mazmuni.....	9
1.6. Ilmiy adabiyotlar bilan ishlash va ularning tahlili.....	15
1.7. Yig'ilgan ma'lumotlarni tahlil qilish va umumlashtirish.....	16
II bob. Tadqiqot vazifasi, uslublari va ularni tashkil etish.....	19
2.1. Tadqiqot vazifalari va uslublarni belgilash.....	19
2.2. Tadqiqotning vosita va uslublari.....	20
III bob. Tadqiqot natijalari va ularning tahlili.....	29
3.1. Tadqiqotni yakunlash va shakllantirish.....	29
3.2. Tadqiqot ishiga xulosa qilish.....	34
3.3. Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxatini tuzish.....	35
Ilovalar.....	38
Bitiruv malakaviy ishini yozish va rasmiylashtirishning asosiy qoidalari.....	38
Bitiruv malakaviy ishining tuzilishi.....	39
Titul varag'ini rasmiylashtirish.....	39
Mundarijani shakllantirish.....	41
Foydalanilgan ilmiy-adabiy manbalarni rasmiylashtirish.....	42
Statistik materiallar, tahliliy va ishchi jadvallarini rasmiylashtirish.....	42
Ilovalarni rasmiylashtirish.....	44
Foydalanilgan manbalarni bayon qilish qoidalari.....	45
Bitiruv malakaviy ishini himoyaga tayyorlash tartibi.....	46

Tadqiqot ishiga beriladigan taqrizlarni tayyorlash.....	46
Bitiruv malakaviy ishini taqriziga talablar.....	47
Bitiruv malakaviy ishining himoya qilishga ruxsatini olish.....	48
Bitiruv malakaviy ishining ommaviy himoyasini o'tkazish qoida- lari.....	48
Foydalanilgan adabiyotlar.....	53

Farhod Masharipov, Muyassar Masharipova

**BITIRUV MALAKAVIY ISHLARINI
TAYYORLASH**
(uslubiy qo'llanma)

Muharrir: **Yo'ldoshev Ro'zimboy**
Texnik muharrir: **Sherali Yo'ldoshev**
Musahhih: **Tamara Turumova**

UrDU noshirlik bo'limi O'zbekiston matbuot va axborot agentligining 2009-yil 19-avgustdagi №148 raqamli buyrug'i bilan qayta ro'yxatdan o'tkazilgan.

Terishga berildi: 22.12.2014.

Bosishga ruxsat etildi: 29.12.2014.

Ofset qog'ozi. Qog'oz bichimi 60x84 $\frac{1}{16}$.

Tayms garniturası. Adadi 50. Buyurtma №.57.

Hisob-nashriyot tabag'i 2,4.

Shartli bosma tabag'i 2,2.

UrDU noshirlik bo'limida tayyorlandi.

Manzil: 220110. Urganch shahri,

H. Olimjon ko'chasi, 14-uy.

Telefon: (0-362)-224-66-01.

UrDU bosmaxonasida chop etildi.

Manzil: 220110. Urganch shahri,

H. Olimjon ko'chasi, 14-uy.

Telefon: (0-362)-224-66-01.

